

INTERVJU SA MARKOM BASKINOM

Priština | Datum: 28. i 29. februar 2020.

Trajanje: 178 minuta

Prisutni:

1. Mark Baskin (Intervjuisani)
2. Eremire Krasnići (Vodila intervju)
3. Čester Eng (Vodio beleške)
4. Renea Begoli (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi deo

[Ovaj deo intervjua je snimljen 28. februara 2020]

Eremire Krasnići: Okej, Mark, možete li da se predstavite i možda da počnete od vaših najranijih uspomena, čega se sećate?

Mark Baskin: Dakle, moje ime je Mark Baskin. Rođen sam i odrastao sam u Detroitu, Mičigen, u SAD. I među mojim najranijim uspomenama je život s mojom bakom, koja je tamo došla iz Rusije oko 1910. A moj deda je preminuo pre nego što sam se rodio. Ali oboje su bili aktivni u... onome što su oni zvali *Jevrejski Bund* [kaže na srpskom], ili Jevrejski Bund.¹ I onda u Sjedinjenim Državama, bili su u *Arbeiter Ring*, što je "Radnički krug."

A Bund, njihov cilj je bio... želeli su kulturnu autonomiju i unutar Ruske socijaldemokratske partije. I, 1903, kada se partija podelila na menješevike i boljševike, oni su se pridružili menjševicima. I, pošto je bio aktivan u revoluciji 1905, moj deda je bio u Sibiru, i pobjegao je i došao i oženio se... zapravo, oni se nikada nisu venčali. Moji baba i deda su bili u vanbračnoj zajednici (smeje se), i postali su veoma aktivni u ovome.

I ja mislim... to sam saznao tek dugo nakon što su umrli, pre oko 30 godina, da su bili članovi Američke komunističke partije. A kada sam bio dete... znači, svakog jutra, moja baka je dobijala jidiški, jutarnji *Freiheit*, što znači, znate, "sloboda," i to su bile novine Komunističke partije na jidišku, i ja nikada nisam znao ništa o tome.

I dakle, ono čega se sećam kao dete je bilo... zato što su moji roditelji bili dobri liberali Ruzveltovog² *New Deal*-a³, koji su verovali da Ruzvelt treba da bude predsednik zauvek. Ali moj otac je imao novac na berzi, i moja baka se ljutila na njega što se kao upuštao u kapitalističke poslove i takve stvari. Znači, sećam se toga, ali, znate, to je bila divna porodica i sve, ali bilo je takvih stvari. Znači, Bube, kako smo je zvali, Bube je bila... imala je veliki uticaj kad sam ja bio baš mali.

¹ Sekularna jevrejska socijalistička grupa aktivna u Ruskom carstvu krajem 19. i početkom 20. veka čiji je cilj bio ujedinjenje jevrejskih radnika u ujedinjenu socijalističku partiju.

² Frenklin Delano Ruzvelt, 32. predsednik SAD.

³ Opsežni domaći program koji je Frenklin Delano Ruzvelt doneo u SAD između 1933. i 1939. kao odgovor na Veliku depresiju.

I, dakle, to su moje najranije uspomene.

Znači, odrastao sam u Ouk Parku [Mičigen] tokom 1950-ih i '60-ih. Postao sam, s obzirom na takvu političku istoriju... bilo je veoma politički. Sećam se da je moja baka imala ovo, zvali su ga *kruzhok* na ruskom. *Kruzhok*, što je čitalački klub, i povremeno su dolazili u našu kuću, svi ti stari ljudi koji su dolazili i pričali na jidišu u našoj kući.

Eremire Krasnići: Da li su detaljno čitali tekstove ili šta su bili?

Mark Baskin: Čitali su te tekstove, i svi su bili na jidišu, znate, od svih tih jidiš socijalista. Znate, kako se zove, Šolem Alehem, koji je pisao priče koje su dovele do filma *Violinista na krovu*... uzete su iz tih priča Šolema Alehema, koje su bile ta vrsta levičarskih priča i tako dalje, i tako dalje. I vodili su duge razgovore o ovome i onome, i sećam se da sam išao na te sastanke.

Imali bi koncerte. Moj deda je pevao u horu, tako da smo išli na te horske koncerte koji su bili... čak i kada sam prvi put došao u Jugoslaviju 1970-ih, još uvek je bilo puno horova. To je bio jedan od načina na koji su se ljudi okupljali ovde. I...

Eremire Krasnići: Da li su vas naučili jidiš?

Mark Baskin: Ne, jidiš je bio jezik koji su moji roditelji govorili kada nisu želeli da ih razumem. Moj brat je razumeo malo. Ja *spreche a bisl* (smeje se) jidiš, ali ne puno, zato što, znate, jidiš je kao nemački i hebrejski i tako dalje, i tako dalje, i tako dalje. I tako da ga ja ne znam. Hteli su da ga naučim.

I bilo je nekoliko... moja tetka ga je tečno govorila. Stigla je čak do *eydish shule*, kako oni kažu, *eydish shule*, sve kroz srednju školu. I moji roditelji su imali neke prijatelje koji su ga govorili prilično tečno. Ali ja nisam nikada. I... i...

Eremire Krasnići: Kakav je bio porodični život? Spomenuli ste da imate braću i sestre?

Mark Baskin: Imam samo jednog brata.

Eremire Krasnići: Ah.

Mark Baskin: On je stari brat. I, u našoj porodici, znali smo da ćemo ići na koledž još od trenutka kad smo bili u majčinom stomaku (smeje se), pretpostavljam. I bilo je, znate, tipična američka porodica iz '50-ih i '60-ih, znate, prilično skromna. Živeli smo u predgrađu u kojem je živela srednja klasa i moji roditelji su bili jako aktivni. Zapravo, kad su bili mladi, i oni su bili aktivisti. I...

Eremire Krasnići: Šta se politički dešavalo? Možete li nam reći?

Mark Baskin: Pa, definitivno je Pokret za građanska prava⁴ bio važna stvar. Ali ja, među pričama koje sam čuo, bilo je... pošto sam bio u Detroitu, organizovanje posla, i stvaranje *United Auto Workers*,⁵ ili UAW, to je bilo bitno. I bio je jedan blizak prijatelj mojih roditelja kog su ubili na demonstracijama, mora da je bilo 1937, '38, i to je nazvano *Battle of the Overpass* [Bitka za nadvožnjak], u kojoj je Henri Ford⁶ unajmio gangstere da rasteraju demonstrante, da kontrolišu radnike. I znam da je moja tetka želela da ide na demonstracije, i onda... i Zejdi joj nije dala (smeje se) i onda je naš prijatelj tamo umro. I ja, i momak koji je umro, zapravo znam njegovog brata i sinove, oni su sada preminuli, ali poznavao sam i njihovu porodicu, kao deo ove zajednice kojoj još uvek pripadamo. Tako da politički ono što se dešavalo, bilo je... Sećam se da mi je prva politička uspomena Džon F. Kenedi, izbori 1960.

Eremire Krasnići: Koliko ste tada imali godina?

Mark Baskin: Imao sam osam. Tako da je to ono čega se slabo sećam. Sećam se da sam mislio da mi se sviđalo kako Nikson izgleda, i to sam rekao majci, i ona je bila užasnuta (smeje se). I tako... i ja, naravno, kasnije sam shvatio zašto je bila užasnuta i sve to. Mada, kada uporedim, pa, Nikson izgleda dobro u poređenju sa drugim predsednicima, zapravo (smeje se), tako... i tako... Ali sećam se stvari sa Pokretom za građanska prava i, opet, tetka koja je pričala jidiš, bila je na maršu, poznati Marš na Vašington 1963, na kojem je Martin Luter King [Junior] održao svoj govor "Ja imam san". Sve vrste poslova... ona je bila radnički aktivista ceo svoj život. Ona... njena poslednja aktivnost je bila, bila je na... nekoliko godina pre nego što je umrla, 2008. je bila na konvenciji [Demokrata] gde je Obama govorio, znate, gde je Obama nominovan, i pitao sam je, "Kako je bilo?" i ona kaže, "Više mi se svideo govor Mišel [Obame]," (smeje se), ona je rekla. To su bile njene reči.

Eremire Krasnići: Da li je ovo bio čest savez u to vreme, da se jevrejska zajednica udružuje sa crnačkom zajednicom?

Mark Baskin: Da.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Jevreji su bili, jevrejska zajednica, pa, ne cela jevrejska zajednica, ali uglavnom, od... Zapravo, imao sam predavanje na srpskom o ovome u Beogradu pre oko deset ili petnaest godina, o jevrejskoj koristi u izborima, tako da sam istražio, od 1920-ih, oko 65 ili više posto Jevreja glasalo je za demokrate, 65 do 70 posto za demokrate. I, znate, postoji to celo zajedničko nasledstvo, znate, ta ideja da smo jednom bili robovi u Egiptu, da ovo... Jevreji, gde god bili, izuzetak je Izrael od 1948,⁷ bili smo manjina, tako da uvek preduzimamo mere da nekako... mi verujemo u... vaspitavan sam da verujem da vredi podržati slabijeg takmičara.

⁴ Društveni i politički pokret koji su vodili Afroamerikanci kako bi prekinuli rasnu diskriminaciju, segregaciju i dobili pravo glasa u SAD između 1954. i 1968.

⁵ Američki radnički sindikat sa centrom u Detroitu poznat po garantovanju visokih plata i penzija za radnike u automobilske industrije.

⁶ Osnivač i lider automobilske kompanije Ford.

⁷ Kada je proglašeno osnivanje države Izrael.

Tako da je prva stvar koju sam ja uradio bila ta da sam otišao i učestvovao u demonstracijama za radnike na farmi, latinoameričke radnike na farmi koji su formirali sindikate 1960-ih, Sesar Čavez⁸ [pokazuje na Čestera Eng]. Godinama nisam jeo grožđe. Bojkotovali smo grožđe (smeje se) zato što su oni brali grožđe i bilo je... mogu da vam kažem da je to bila žrtva zato što volim grožđe (smeje se). I sećam se da sam im pomagao da grade kuće u Mičigenu zato što je svuda bilo latinoameričkih radnika. Tako da...

Da, i tako sam postao aktivista, i onda rat u Vijetnamu, tada sam bio među studentskim liderima u srednjoj školi. Takođe, da, kao... za moć studentima, više prava za studente, da možemo da izlazimo, da možemo da napustimo zgradu za vreme ručka, mogli smo da radimo sve te stvari. I, istovremeno, ista grupa ljudi koju smo mi... Sećam se, 1969, dogovorili smo se sa direktorom da studenti mogu da propuste predavanje i odu na velike demonstracije koje su bile u centru Detroita, tako da, rano, bio sam aktivno uključen protiv rata.

Eremire Krasnići: Da li je Ouk Park bio blizu?

Mark Baskin: Ouk Park je bio odmah pored {rukam povlači horizontalnu liniju}.

Eremire Krasnići: Možete li da nam ispričate nešto više o vašem gradu? Kakav je bio?

Mark Baskin: Ouk Park... Ne mogu da verujem da se sećam ovoga. Ne znam koliko je ljudi tamo sada, ali bilo je 37.000 ljudi. Bilo je kao... znate, to je bilo predgrađe. Graničio se sa Detroitom. Ja sam bio nekoliko milja severnije. Verovatno je bilo... bio je... zvali smo ga Mali Izrael. Bio je (smeje se)... bio je... znate, postojala su dva velika jevrejska predgrađa... ne... Ouk Park i Sautfild. I Sautfild je bio malo bogatiji, pa smo ga zvali "Zlatni geto" (smeje se). Mi Jevreji. Ali Ouk Park je bio naš, govorili smo sa našim kobajagi jidišu, *Ouk Park* (govori kroz grlo), tako smo ga zvali (smeje se).

I obrazovni sistem... škola u koju sam išao je verovatno bila sastavljena od 70 posto Jevreja. I...

Eremire Krasnići: Možete li da objasnite zašto se toliko jevrejskih porodica preselilo u Ouk Park?

Mark Baskin: Zato što je postojala diskriminacija Jevreja. Postojali su pozitivni i negativni razlozi. Pozitivno, bilo je diskriminacije... negativno, bilo je diskriminacije Jevreja. Bilo je mesta u oblasti Detroita gde nisu hteli ništa da prodaju Jevrejima zato što su bili Jevreji. Zato što... i ako pogledate Klu Kluks Klan, desničarske fašiste, kako god hoćete da ih nazovete, stvar... oni su skoro... oni su mrzeli Jevreje više nego Afroamerikance.

I demonstracije koje su bile u Šarlotsvilu⁹, 2017. mislim da je bilo. Ti nacisti, američki nacisti demonstranti su vikali, radeći "Sieg Heil" {podiže ispruženu desnu ruku}, govorili su "Jevreji nas neće zameniti," "Jevreji nas neće zameniti." Bivši vođa Klana koji se zove Dejvid Djuk, koji se kandidovao za Kongres nekoliko puta, imao je podkast gde je više vremena provodio ponižavajući Jevreje nego Afroamerikance.

⁸ Meksičko-američki aktivista za građanska prava i vođa radničkog pokreta koji je organizovao štrajkove među poljoprivrednim radnicima 1960-ih.

⁹ Neonacistički skupovi o superiornosti bele rase koji su se održali u ovom gradu u centralnoj Virdžiniji, državi u srednjeatlanskom regionu SAD 11. i 12. avgusta 2017.

I tako, postoji ta ideja da Jevreji, gde god bili... i to nije jedinstveno samo za Sjedinjene Države; to je svuda. Jevreji su uvek bili u poziciji posredničke manjine. Zna, iz Istočne Evrope smo isterani... Jevreji su uvek bili savetnici na dvoru u Španiji, u Egiptu, i onda smo isterani. I onda, kada su nas isterali iz Španije, došli smo na Balkan. Tako da tamo je, zna, jevrejska zajednica u Prizrenu i koja je ovde, došla je, i šta je to, postoji mnogo veća zajednica u Sarajevu. U Sarajevu 1940. 20 posto populacije su bili Jevreji.

I tako u... u svakom sučaju, dakle, postojao je ovaj vid antisemitizma. I, na isti način vi ste i u svojoj zajednici, prinuđeni ste da živite u getu, ili *shtetl* na jidiškom. Zna, i tako vi... ljudi su se selili samo da bi bili sa svojim zajednicama. I, ako pogledate sada, savremene Sjedinjene Države, Jevreji su se razili. Više nisu svuda.

U malom naselju u kojem sam živeo... prodali smo kuću pre oko 10 godina... postalo je neka vrsta *Borough Parka*¹⁰ Detroita, zna, zaista ortodoksno, baš jevrejski. Ne voze vikendom. Samo idu u sinagogu, zna, oni sa dugim *payos* {uvrće prste po jagodicama}, zna, duge zulufe¹¹ i {stavlja ruku iznad glave da predstavi *yarmulke*}.¹² Nose te duge crne kapute. I mi ih ismevamo. I oni ismevaju nas. Zna, dobro se slažemo.

Eremire Krasnići: Kakva je bila škola sa 70 posto Jevreja?

Mark Baskin: Svi smo bili... u to vreme smo svi bili liberalni Jevreji, zna, tako da je bilo dobro. Zna, bilo je dobro. Kao što sam juče nekome pričao, rekao sam, "Bile su dve vrste Jevreja: bilo je biznismena i rabina. Svi biznismeni su postajali bogati, a rabini {baca ruke uvis}." Pa, ja sam u tom smislu rabin (smeje se). Ne, mislim, zna, bilo je... išao sam u školu sa... na primer, bilo je nekih jako bitnih ljudi koji su išli u moju školu. Skoro svako to može da kaže. Džefri Saks, ekonomista, bio je nekoliko godina mlađi od mene. Njegova starija sestra je bila jedna od mojih najboljih drugarica. Ona je dugo godina radila kao novinarka za magazin *Time*.

Don Vas, koji je sada predsednik *Blue Note Records*. On je bio... stvorio je Rolingstonse. Osvojio je mnoge Gremi nagrade. Don je bio moj dobar prijatelj u srednjoj školi. I ima i drugih koji su možda manje poznati. Don je kao pravi Holivud, znači, on je poznat, druži se sa Leonardom Koenom... ili družio se sa Leonardom Koenom i tom ekipom, dok, i, Džef je Džef, zna, on govori s najvišeg mesta, Džef.

Tako da je bilo lepo ići u školu. Mislim, zna, mi... šta je to značilo za moj školski sistem je da zvanično nismo išli u školu za vreme Joma kipura i Roš hašana. Roš hašana je Nova godina, jevrejska Nova godina. Obično je u jesen, negde u septembru. A Jom kipur, što je veliki sveti dan, što je slično Ramazanu, ali se posti samo jedan dan, i to je dan kada se iskupljuješ za sve svoje grehe. To su bili dani koje nikada nisam slavio zato što dolazim iz ove levičarske porodice, i nikada nismo, ali nismo... dakle, za nas, to je bio dan bez škole (smeje se).

¹⁰ Naselje u jugozapadnom Bruklinu, u Njujorku, koje je dom jednoj od najvećih ortodoksnih jevrejskih zajednica van Izraela.

¹¹ Dugi kovrdžavi zulufi koje nose neki ortodoksni jevrejski muškarci i dečaci na osnovu tumačenja zapovesti iz Tore koja zabranjuje brijanje "uglova" glave.

¹² Jevrejski šešir koji ortodoksni Jevreji nose u javnosti i tokom molitve.

Eremire Krasnići: Jel su i oni bili ateisti, vaši roditelji?

Mark Baskin: O da.

Eremire Krasnići: (smeje se).

Mark Baskin: O da, ne, ne, mislim, Bog je... znate, sve te marksističke stvari o Bogu. Znate, zar ne? Mislim, zar ne? I sećam se da sam rekao svojim roditeljima kada sam imao oko jedanaest godina, zato što sa trinaest, jevrejsko dete, ili jevrejski muškarac... Sada zapravo dečaci i devojčice prolaze kroz ritual koji se zove Bar micva, što je ceremonija odrastanja, a ja nisam imao Bar micvu. Išao sam u neku sekularnu nedeljnu školu, znate, [učenici su dolazili] iz porodica sličnih mojoj. Ali svi moji prijatelji su išli u hebrejsku školu tri puta nedeljno gde su učili hebrejski i učili su molitve koje su govorili na svojim Bar micvama zato što, na tvojoj Bar micvi, ono što radiš... da li ste ikada bili na Bar micvi? [pokazuje na Eremire Krasnići]

Eremire Krasnići: Ne.

Mark Baskin: Trebalo bi. Ako imate neke jevrejske prijatelje u Americi, kada budu imali dete, trebalo bi, zato što je to...

Čester Eng: To je iskustvo.

Mark Baskin: Jeste, zapravo jeste, sada je umnogome kao odlazak na venčanje ovde, znate. Samo je previše {pruža ruke na stranu kako bi napravio polukrug}. Kada sam ja bio dete, nije uopšte bilo preterano. I, znate, ali ključna stvar je da vi kao mladi dečak vodite službu, i pročitate deo Tore i onda pročitate druge stvari i vodite službu, i vaša porodica dođe, i, znate...

Eremire Krasnići: Da li ste se osećali izdvojeno?

Mark Baskin: Pa, jesam. Tako da sam pitao roditelje... Pitao sam roditelje i... od dve političke stvari kojih se sećam... ne bi trebalo da nastavljamo, pretpostavljam. Jedna je bila, pitao sam roditelje, "Da li mogu da imam Bar micvu?" zato što su dvojica ili trojica mojih najboljih drugova već imali Bar micvu. I onda su mi oni objasnili da mi u to ne verujemo, to nije ono što se... uzgred, to je bilo kao Trocki.¹³ Mislim, kasnije sam učio rusku istoriju, i Trocki je bio Jevrejin koji je nepravilno odgajan. Nije bio odgajan... tako da je bio diskriminisan od strane Rusa što je bio Jevrejin, a od strane Jevrejina je bio diskriminisan što nije... što je bilo van [njihove vere]. Tako da sam se ja osećao tako nekako. To je ono što su politikolozi nazivali "dupla alijenacija," ili nešto tako.

I onda ja, drugi put je bilo, sećam se da sam došao jedne noći posle večere, rekao sam bratu, rekao sam majci, rekao sam, "Znaš, mama, kad ne bi bilo komunista u svetu, sve bi bilo baš sjajno." I samo mi je rekla, na jidišu, kaže, "Az och un vey," što je, znate {udara se po čelu}. Kaže, "Mark, znaš, Bube je komunista," (smeje se). I...

¹³ Sovjetski marksistički teoretičar i revolucionar koji je pomogao da se organizuje Oktobarska revolucija 1917. u Rusiji i onda postao vođa Sovjetske komunističke partije.

Eremire Krasnići: Kako ste smislili tu rečenicu?

Mark Baskin: O, zato što je moj nastavnik, zbog stvari koje smo učili u školi. Učili smo, znate, to je bila 1960, to je bio Hladni rat, znate, antikomunističke stvari, mrzeli smo komuniste, tako da sam to zbog toga rekao. Mislim, kada imate osam godina, znate, osim ako niste genije, ne padaju vam na pamet sopstvene ideje.

I tako da su to dve stvari kojih se stvarno sećam.

I pitao sam moju mamu, koja je imala demenciju pred kraj svog života, da li se seća tog razgovora i nije se sećala (smeje se), ali ja ga se sećam vrlo jasno.

Eremire Krasnići: Možete li možda da nam kažete nešto o atmosferi u SAD tih godina, kao cela... čak i škola, obrazovanje, bili su antikomunistički? Jer je to bila diskusija sa poprilično podeljenim mišljenjima.

Mark Baskin: Pa, ne, mislim, opet, mi smo bili u prilično posebnoj školi {pije vodu}. Znae, svi smo izrekli našu zakletvu na vernost zastavi, bla, bla, bla. I mislim da smo rekli, "Jedna nacija pod jednim Bogom." To nije bio problem. Išao sam u jevrejsku školu.

Dakle, takva je bila Amerika tada. Mi smo se integrisali u... integrisali smo se u Americi. Samo smo bili liberali. To, kao Jevreji, pevali smo božićne pesme svakog Božića. To su prelepe pesme. Nisam imao problem sa tim. Još uvek nemam problem da pevam božićne pesme. Za mene, ne osećam da to povređuje moj identitet, da moram da pevam božićnu muziku, znate, "Tiha noć," "Dobri Kralj Vjenceslav", vi znate sve te pesme [pokazuje na Čestera Eng]. I tako...

Dakle, ali politički, bilo je stvari, i ja... moji roditelji su mi rekli da su bili... da su imali prijatelje koji su stradali, znate, tokom perioda makartizma¹⁴. I kasnije sam upoznao ljude koji su takođe, i tako da je bilo toga. Ali, znate, kada imate osam godina, to na vas ne utiče, ili čak i sa deset godina, to ne utiče na vas.

Sećam se odlaska u školu oktobra 1962. tokom Kubanske raketne krize, misleći "Možda će nas bombardovati" (smeje se). Tako da, znate, bilo je... znači, mi smo bili dobri Amerikanci. A poenta levičara tokom '60-ih... kada razmislite o tome... osim ako niste stvarno levičarski komunisti, poenta levičara, ideja je da je Amerika dala apsolutno veličanstven okvir da se svima daju prava, a mi samo treba da shvatimo da svi imaju ta prava. Dakle, to je značilo Afroamerikanci, to je značilo... nije bilo problema sa Latinoamerikancima u to vreme, ili sa muslimanima, ili znate... bili smo mnogo homogeniji. Bili smo različiti, ali smo bili mnogo homogeniji u to vreme. I tako...

Eremire Krasnići: Šta je sledeće što se dogodilo? Kao...

Mark Baskin: Dakle, nastavite.

¹⁴ Period velikog straha od komunističkog uticaja na institucije i sovjetsku špijunažu u SAD od kasnih 1940-ih kroz 1950, tokom kojeg se senator iz Viskonsina, Džozef Makarti, istakao tvrdeći da se komunizam uvukao u američku vladu, obrazovanje i filmsku industriju.

Eremire Krasnići: Srednjoškolski život? Kako ste otišli iz Ouk Parka?

Mark Baskin: Pa, postao sam pravi kontrakulturalista. Napustio sam tu pravu liniju. Počeo sam, znate, da pratim rokenrol i džez muziku i razne druge stvari, od kojih nisu sve bile 100 posto legalne u to vreme (smeje se). I...

Eremire Krasnići: Da, šta se dešavalo sa kulturom? Ko je bio poznat u to vreme (smeje se)? Možda znamo.

Mark Baskin: Dakle, išao sam u... znate, moji roditelji su želeli da moj brat i ja budemo muzičari, klasični muzičari.

Eremire Krasnići: Oh.

Mark Baskin: Moj brat je klasični muzičar.

Eremire Krasnići: To vam je porodično?

Mark Baskin: Ne.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Ne posebno, ali hteli su, i tako smo imali, imao sam časove muzike još od vremena kada sam bio jako mali. Ja... ali nije mi se dopadalo da vežbam (smeje se), i... tako, znate, postoji vic, "Kako stići do Karnegi hola?"¹⁵ Dobro, vežbaj," znate. Tako da, moj brat je vežbao, i on je glavni oboista Montrealske simfonije. I tako, ja nisam, i ja sam pred sobom imao dosta duži put kako bih postao profesor. I postati profesor je bilo okej, barem što se mojih roditelja ticalo. Bili su jako, bili su zadovoljni time. Mislili su da sam možda mrtav, tako da su bili srećni što sam preživeo i uspeo u tome. Tako da, znate, u to vreme...

Eremire Krasnići: Koji instrument ste vi svirali?

Mark Baskin: Svirao sam, prvo sam imao časove klavira, a onda sam svirao francuski rog.

Eremire Krasnići: Ah, okej.

Mark Baskin: Da, rog je težak instrument. I jednostavno mi se nije svideo. I jednostavno nisam voleo da vežbam. Nisam imao *Sitzfleisch*, kako mi kažemo na jidišu, da sednem i uradim to. Radije bih išao napolje da igram bejzbol ili fudbal ili nešto. Ali, u to vreme... tako da, znate, kada sam porastao..., takođe, *Priča sa zapadne strane*, znate, predstava je uzeta iz *Romea i Julije* o Kapuletovima protiv... {pokazuje na one koji vode intervju}

Eremire Krasnići: Montegi.

Čester Eng: Montegi.

¹⁵ Istaknuta koncertna dvorana u centralnom delu Menhetna u Njujorku.

Mark Baskin: ... Montegi, što je isto neka vrsta etničke stvari na neki način. I u *Priči sa zapadne strane*, Portorikanci su bili protiv belaca, ko su bili belci... verovatno Irci. Ali tada u kulturi, Bitlsi, Rolingstonsi, Džeferson Plejn, sećam se. Da razmislim, *Grateful Dead*. Mislim, poznavao sam ljude koji su stalno uzimali LSD i pušili travu i putovali bi sa *Grateful Dead*-om i samo išli na 30 ili 40 ili 50 koncerata godišnje sa njima. I to je bio pravi kult na neki način. To je takođe i doba Mensona. Bio je jedan film prošle godine, bio je jako dobar film. Mojoj deci se nije dopao, ali bio je dobar film, *Bilo jednom u Holivudu*, koji je na neki način zaista lepo predstavio tu eru. Tako... I onda, dakle, kada sam otišao na koledž, godinu ili dve sam bio jako srećan što više nisam živio kod kuće. I onda sam postao, mi smo postali, pridružio sam se ovom radikalnom pokretu.

Eremire Krasnići: U koju ste školu išli?

Mark Baskin: Išao sam u školu koju ljudi na Kosovu zapravo znaju jako dobro, Univerzitet Oukland. Ima puno ljudi koji... upoznao sam neke ljude na Filozofskom fakultetu i na Inženjerskom fakultetu koji su završili, znate... ne znam, imali su tamo neko društvo i tako.

Ali bilo je, nisam hteo da idem na koledž i rekao sam roditeljima, rekao sam: "Neću da idem na koledž," i oni su rekli, "Okej, možeš da počneš da plaćaš kiriju." I ja sam rekao: "Okej, koledž deluje dobro," (smeje se). Tako da sam otišao na koledž. I nisam bio baš dobar učenik u srednjoj školi, tako da sam otišao... i mogao sam da upadnem u Oukland i otišao sam. I onda ja, znate, upao sam u grupu i postali smo, preuzeli smo studentsku vladu, i imali smo radikalne novine, i jedno vreme smo pozivali na revoluciju. Fakultet je štrajkovao, tako da smo preuzeli domove, i sve to. I bilo je...

Eremire Krasnići: Koji su bili vaši zahtevi? Zbog čega ste se organizovali?

Mark Baskin: Želeli smo vlast za studente. Ne mogu čak ni da se setim. Stvarno, ne mogu da se setim. Vlast studentima. Sve čega se sećam je da smo mi... stvarno mi se sviđao džez u to vreme, tako da smo slušali bi-bap umesto *Led Zeppelin*-a (smeje se) dok smo štrajkovali. I tako... I onda, kad se to završilo, kad je to...

Eremire Krasnići: Šta ste studirali? Možete li nam reći?

Mark Baskin: Tada sam išao, nisam ništa učio tada. Mislim...

Eremire Krasnići: Kakve predmete?

Mark Baskin: O, da, u to vreme sam studirao psihologiju, ali nisam baš voleo psihologiju, tako da sam onda studirao istoriju. I onda sam počeo da učim. I moja baka je bila prilično stara u to vreme, ali... i ona je već bila senilna. Nisam baš mogao da pričam s njom, ali me je jako zanimalo nešto revolucionarno, i ja sam se trudio da budem revolucionaran i sve to. Tako da sam počeo da učim rusku revolucionarnu istoriju, i onda moj profesor kog sam stvarno, koji mi je bio kao neki mentor na osnovnim studijama, zapravo je bio srednjovekovni istoričar. Tako da sam se vratio nazad i uzeo sve te predmete o ranoj ruskoj istoriji, koji su bili jako zanimljivi moram da kažem. I onda, tako da sam završio fakultet sa diplomom iz istorije.

I onda, kad sam diplomirao, želeo sam da odem iz Sjedinjenih Država. Osećao sam se kao da me nešto guši i sve to. I samo sam, prijavio sam se za malog Fulbrajta da bih došao u Jugoslaviju zato što nije bilo ničeg da se radi u Sovjetskom Savezu. Još jedan od mojih mentora je imao doktorat iz istorije sa Indijane¹⁶, bio je habzburgovac. To je bio čovek koji je učio poljski, i napisao je članak koji se zvao (smeje se) “Da li su Sloveni pričali na nemačkom na prvom Sveslovenskom kongresu?” I ispostavilo se da jesu jer je to bio jezik unutar Habzburške monarhije koji su svi govorili.

Eremire Krasnići: Znači, to se desilo?

Mark Baskin: Da, da, znači svi Sloveni, znate, svi Poljaci, Česi, Slovaci... svi oni koji su 1848. razvijali svoju kulturu, umesto Hrvata, i Srbi i svi oni.

[Priča se nastavlja u drugom delu]

Drugi deo

Eremire Krasnići: Da li ste u to vreme mogli da se prijavite za Fulbrajt u Rusiji?

Mark Baskin: Ne, dakle, ja sam se prijavio da učim o nacionalnom pitanju i nisam stigao ni do ouklandskog konkursa. Imao sam reputaciju zbog mog ranijeg... i, ja, znate... ali radeći svoje istraživanje, saznao sam za program koji je vodio *Macalester Koledž*¹⁷, gde Kofi Anan¹⁸, Hjubert Hamfri¹⁹ je tamo išao, u Sent Polu, u Minesoti, otišao u Zagrebu da godinu dana uči ruski. Tako da sam otišao na taj program.

I tamo smo imali jedan program da učimo u Lenjingradu, ali moj ruski nije bio ni približno... stvarno morate dobro da govorite ruski. Uglavnom su to bili studenti na masteru na tom programu. Tako da sam otišao. Samo su tražili da budeš zdrav da bi išao na ovaj program i da znaš malo ruskog. Upao sam. Bilo je... proveo sam godinu dana u Zagrebu učeći ruski. Isto, pošto me je zanimala istorija, slušao sam predavanja stvarno sjajnih istoričara sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta: Mirjana Gross, Jaroslav Šidak i Ljubo Boban, koji su svi bili neka vrsta bitnih ljudi ne samo u Jugoslaviji već i svetski poznati. I...

Eremire Krasnići: Kakva je bila Jugoslavija '70-ih?

Mark Baskin: Bila je... znate, bilo je dosta drugačije nego kad sada studirate u inostranstvu. Nisam se godinu dana čuo sa svojim roditeljima. Pisao sam dva pisma nedeljno. Oni su mi pisali dva pisma nedeljno. Tražio sam roditeljima da mi iseku... znate strip *Doonesbury*?²⁰ Da li još uvek postoji? U to vreme, bio je taj... moja majka je sekla *Doonesbury* svakog dana i slala mi ga jednom mesečno. Slali su mi *Doonesbury*.

¹⁶ Univerzitet Indijana Blumington, veliki istraživački univerzitet na srednjem zapadu SAD.

¹⁷ Mali privatni koledž slobodnih umetnosti u Sent Polu, Minesota, na severu srednjeg zapada u SAD.

¹⁸ Diplomata iz Gane koji je najpoznatiji po tome što je bio generalni sekretar Ujedinjenih nacija od 1997. do 2006.

¹⁹ Političar iz Minesote koji je bio senator i potpredsednik SAD.

²⁰ Sindikalni dnevni strip objavljen 1970, poznat po svojim liberalnim političkim i društvenim komentarima.

Eremire Krasnići: Koliko vremena je trebalo da stigne pismo?

Mark Baskin: Nedelju dana, deset dana. Nije tako loše.

Eremire Krasnići: Bilo je jednostavno (smeši se).

Mark Baskin: Znae, ako ste hteli da ih pozovete kući, morali ste da idete u poštu. Bilo je skupo tako da nisam nikada. Znae, sve vreme smo samo pisali. I bilo je... država koja je dobro funkcionisala. To je bilo, znae, vratite se nakon što ste jako detaljno učili... to je period onoga što na hrvatskom kažu *Hrvatsko šutnja*, sve što je bilo posle 1971, čistke, i sve je bilo mirno, tako da se politički nije ništa dešavalo.

Stvarno sam puno učio te godine zato što sam hteo da završim tu školu i hteo sam da konačno znam ruski. Tako da sam puno učio na ruskom, i puno sam radio kako bih naučio hrvatski, ili hrvatski ili srpski kako su ga zvali tamo u Zagrebu.

Eremire Krasnići: Koliko ste dugo bili?

Mark Baskin: Godinu dana.

Eremire Krasnići: Godinu dana.

Mark Baskin: Možda pre oko deset meseci. Znae, došao sam u septembru i otišao krajem jula.

Eremire Krasnići: Kakvi su vam bili dani? Šta ste radili? Kakav je bio život?

Mark Baskin: Svakog dana sam jeo burek. Uzimao sam burek sa sirom, kako kažu, svakog dana *me djathë*²¹ (smeje se), svakog dana.

Eremire Krasnići: *Me djathë?*

Mark Baskin: *Me djathë*, aha.

I ja, znae, išao sam na fakultet. Išao bih na predavanja. Imao sam devojk. Zahvaljujući njoj, i ona je prilično dobro govorila engleski, ali to nisam znao prvih nekoliko meseci. Sa mnom je pričala samo na hrvatskom. I ona je bila demonstrator kod Šidaka, koji je bio stariji na fakultetu, znae, stariji čovek. Šidak je već bio star čovek. Sjajan predavač.

I... ja... dakle, takva je bila Jugoslavija u to vreme. Upoznao sam momka koji je bio džez kritičar, a ja sam jako voleo džez tako da smo se našli. I nakon nekoliko nedelja, on kaže, "Slušaj, idem na Beogradski džez festival. Treba da dođeš." I tako sam otišao. I propustio sam nedelju dana nastave, i mislili su da ću postati pravi... bio je jedan momak koji je godinu dana ranije koristio Zagreb kao, znae, polaznu tačku za putovanja.

²¹ Alb.: "sa sirom"

I tako sam otišao u Beograd na nedelju dana i družio sam se sa svim džez kritičarima, išao u bekstejdž, išao na sve konferencije za novinare. I oni su intervjuisali. Imali su sjajne muzičare. Čarls Mingus je bio tamo.

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, mislim, imali su stvarno... bilo je sjajno. I onda kada sam otišao, bio je jedan ruski džez pijanista koji se zvao Igor Brila koji je bio sjajan. Avangarda, bio je fantastičan. I tako sam išao na sve konferencije za novinare. I kritičari, znate, bilo je raznih studenata sociologije i tako, i postavljali su ta dugačka pitanja o kulturi. I ti muzičari, većina od kojih, znate, znali su da se jasno izražavaju ali nisu mogli da razumeju ili nešto tako. I jednostavno bili su drugi nivo. Nisu bili... i to je bilo emitovano na jugoslovenskoj televiziji. I...

Eremire Krasnići: Konferencija za novinare?

Mark Baskin: Ne konferencija za novinare. Koncerti.

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, koncerti, svi su bili emitovani na jugoslovenskoj televiziji. I hteli su da neko intervjuiše muzičare na minut i po ili tako nešto kada siđu sa scene. I samo su rekli, "Treba nam neko koga mogu da razumeju", tako da su se obratili meni (smeje se). Tako da sam intervjuisao sve te džez muzičare kada su silazili sa scene na Beogradskom džez festivalu 1975.

Eremire Krasnići: O moj bože.

Mark Baskin: I sećam se... želim da ispričam jednu priču. Bio sam... bio je jedan finski džez pijanista koji mi se nije dopadao, i pitanje koje sam mu postavio... reći ću ovo... pitanje koje sam rekao, znate, rekao sam: "Neki ljudi kažu da belci stvarno ne treba da sviraju džez. Šta vi mislite?" (smeje se) {pruža desnu ruku napred kao da drži mikrofoni}. I sjajno je odgovorio. Jeste. Odgovor koji je pružio je bio jako... dao je sjajan odgovor.

I onda kad je Mingus sišao... i ja sam već razgovarao sa Mingusom zato što je Mingus bio jedan od mojih heroja. I rekao sam mu koliko mi znači, a on je samo sedeo tamo. I on je bio taj potpuno čudan momak, Mingus, samo je sedeo tamo {imitira Mingusa kako sedi skrštenih ruku}. Onda, kada je sišao sa scene, rekao sam kako fantastičan set sa njegovim dugogodišnjim {crta krug svojim desnim kažiprstom}. Rekao sam {pruža desnu ruku kao da govori u mikrofoni}, "G. Mingus, koja je vaša poruka narodu Jugoslavije?" I onda je pogledao i nasmejao se i rekao, "Obogatite se!" (smeje se).

Znači, bilo je... takva je bila Jugoslavija. Bilo je kao... znate, znam da sam kasnije upoznao, puno godina kasnije, beogradskog filmskog reditelja Srđana Karanovića, koji je bio sjajan reditelj. I Đidi je rekao, rekao je, kaže: "Znaš, sinko, mi smo navikli... *hajde da napravimo sranje* [na srpskom]". Znate, "Hajde samo da sastavimo neko sranje zajedno, zar ne? Hajde samo da sve nabacamo." Tako da je postojao taj kvalitet sjajne improvizacije. I tako, sve dok nisi pretio nekome na vlasti i ostalo, bilo je puno stvari koje si mogao da radiš. I ja sam to našao.

Eremire Krasnići: I kažete da je to bilo 1965?

Mark Baskin: '75, '75.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Da, '65 bi bila malo prerana za to. '65 bi bila malo prerano za to.

Eremire Krasnići: Htela sam da proverim.

Mark Baskin: Da, '75.

Eremire Krasnići: To je sjajno.

Mark Baskin: Da, bilo je apsolutno fantastično. I onda sam se vraćao. I onda sam otišao na master, i bilo je tih mogućnosti za IREX. IREX je bio... oni su bili... sada, IREX ima sve te projekte, razvojne projekte svuda. Ali u to vreme, ono što je IREX radio, oni su se bavili svim... većinom razmena sa komunističkim zemljama, barem u istočnoj Evropi. Tako je postojao IREX program da se provede jedan mesec u Bugarskoj za [nejasno, 8:13], da bi se učio bugarski. I tako sam otišao, i samo sam pomislio da je to način... nisam mogao da priuštim da idem u Jugoslaviju i nešto tako, tako da su mi platili put. I uvek sam putovao preko Zagreba, i to sam uradio jedne godine. I onda sam se vratio i završio svoj...

Eremire Krasnići: Šta ste studirali na masteru?

Mark Baskin: Dakle, počeo sam na multidisciplinarnom sovjetsko-istočnoevropskom programu. I želeo sam da idem na istoriju, ali bilo je jako malo posla s istorijom. Ponuda poslova s istorijom je jako loša od otprilike... od 1960, mislim, znate.

Eremire Krasnići: To je baš šteta.

Mark Baskin: I tako sam imao jedan predmet kod profesora političkih nauka, i on je rekao: "Ti treba da, znaš, da se baviš politikologijom." I tako sam izabrao političke nauke, i tako sam to radio. I onda sam postao getoiziran. To je bilo komunistički zato što mi... naš metod i to je bilo drugačije jer, na Mičigenskom Univerzitetu, vrlo kvantitativna, pozitivistička škola, znate, i tako je to... puno istraživanja. Mičigensko odeljenje je sjajno odeljenje, ali je poznato po svojim izbornim studijama, što se radi sa svim istraživanjima i ostalo. Ništa od toga niste mogli da radite u Istočnoj Evropi ili u Sovjetskom Savezu, tako da sam samo...

I tako sam počeo da učim o nacionalnom pitanju, probleme nacionalnog pitanja. I pristup koji sam zauzeo je bio onaj koji se nije fokusirao na to kako nacionalnost utiče na ponašanje, već kako država oblikuje nacionalnost. I onda sam napisao ovaj dugačak članak koji proučava i upoređuje Makedonce s Muslimanima u to vreme, *Muslimani*, kasnije Bošnjaci. I moj argument je bio... zapravo, u socijalističkoj Jugoslaviji, koja veoma jasno nije nacionalistička, pomogli su da dođe do, iz stvarno racionalnih razloga, razvoja tih nacionalnih zajednica. I, na mnogo načina, jesu. U Makedoniji, očigledno. I kod Muslimana takođe, zato što Muslimani nisu... kada su bili... '53. se nisu izjašnjavali kao Jugosloveni, Srbi ili Hrvati. Rekli su da su Ostalo. I onda je bilo... vremenom, znate, bilo im je

dozvoljeno da se izjašnjavaju kao *Muslimani*, i onda imate tu elitu koja se pojavila, i tako dalje, i tako dalje.

I onda je moj savetnik rekao... pa, to mora da je bilo 1979... rekao je, "Pa, zašto se ne bi bavio Kosovom?"

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, rekao je, "Zašto ne pogledaš..." ... rekao je, "To je sve jako zanimljivo. Zašto se ne baviš Kosovom?" Tako da sam napisao članak...

Eremire Krasnići: Da li ste znali gde se nalazilo?

Mark Baskin: Da, da, naravno, jesam. Ne, ne, mislim, bio sam u Jugoslaviji.

Eremire Krasnići: Okej, da li ste putovali dok ste bili ovde? Mislim, spomenuli ste Beograd, ali da li ste išli okolo?

Mark Baskin: '75. sam bio u Bosni. Bio sam u Sloveniji, naravno. Nikada nisam bio u Makedoniji. Nisam išao tako daleko dole. I Beograd. I onda vreme na obali. I, naravno, ali, da, da, bilo je lepo. Ali više volim Korčulu od Dubrovnika. Zapravo, bilo je lepše, znate, na mnogo načina. I, da, nisam išao na Istru. Tek sam '82. proveo neko vreme tamo kad sam radio na svom doktoratu. I tada sam išao svuda. I moram da kažem, bio sam u svakoj republici i autonomnoj pokrajini u Jugoslaviji, ali to je bilo nakon što sam napisao svoj rad.

Napisao sam rad o... zato što, znate, radeći svoj posao, moj dodiplomski rad je bio o razvoju hrvatskog nacionalizma do 1848. Tako da sam pisao sve o Ilirskom pokretu i tome sličnim stvarima. I onda je bio članak... ko ga je napisao? Ne mogu da se setim čoveka, izdanje koje je napravio Peter Sugar sa Univerziteta u Vašingtonu na temu nacionalnog pitanja u istočnoj Evropi. I sećam se da sam čitao poglavlje o Jugoslaviji, i bilo je sveobuhvatno. Sve je pokrivalo. I tako...

Tako sam napisao... na kraju sam pisao... rekao mi je... bilo je verovatno '80. ili '81, zato što sam tad pisao nešto o demonstracijama 1981.²² I onda je kasnije bilo... to je bio moj prvi objavljen članak u časopisu, koji je bio objavljen u časopisu "Problemi sa komunizmom", objavljen '83. dok sam radio na svom doktorskom istraživanju.

Eremire Krasnići: Vrat ćemo se na to. Da, to je velika tema.

Mark Baskin: Da, i tako sam ja...

Eremire Krasnići: Recite mi o Kosovu, kada je vaš mentor rekao...

Mark Baskin: Znači, ja, znate, ono što sam radio u to vreme, to je bilo pre interneta, dakle bilo je dva načina, tri načina, izvora informacija ako ste želeli nešto o aktuelnim događajima jer... jedan su bile jugoslovenske novine, i jugoslovenske, bili smo pretplaćeni na sve u Mičigenu. Ali stizale su sa šest

²² Studentski protest u Prištini tokom marta i aprila 1981.

nedelja, osam nedelja zakašnjenja. Znete, da čitate, ne znam da li smo imali *Rilindja*,²³ pa, ali smo dobijali, znate, NIN. I dobijali smo *VUS*²⁴ u to vreme, ja mislim. Ne verujem... to je bilo pre Danasa, mislim da možda i *Danas*... ali to [VUS] su bile zagrebačke nedeljne novine. I onda, naravno, Politika i Borba. Borba je bila dobar izvor, ali veoma, znate, {pravi pesnicu}... sa jasnom perspektivom, rekao bih. Manje nacionalistička nego Politika, kad razmislim sa ove tačke gledišta.

I onda tu je bila ova... postojala je ova stvar zvana *FBIS*, *Federal Broadcast Information Service* [Informativna služba za inostrane radiodifuzije]. I došli bi u roku od četiri do pet dana, i to su bili prevodi novina koje je radila vlada SAD, koji su se delili svima. I tako smo ih i mi dobijali. Bili su prilično jeftini, previše za studenta na masteru, ali moj savetnik ih je nabavljao. I onda, dobijali smo ih i u biblioteci. I mislim da ih je i ruski centar isto dobijao, tako da sam imao tri različita izvora iz kojih sam ih dobijao. Dakle, tu ste saznawali šta se dešavalo. Dakle, to su bili izvori informacija. I...

Eremire Krasnići: Kakav je bio...

Mark Baskin: I Mičigen je bio sjajno mesto da se ovo uradi jer je tamo bio jedan antropolog koji je svoj posao obavljao u Bosni, bio je na terenu u Bosni, a njegova žena je bila folkloristkinja koja je svoj posao radila u Bosni '60-ih u oblasti blizu Bugojna. I srednjovekovni istoričar koji je bio... ja sam postao jako dobar... Džon Fajn, njegova žena je bila iz Svetozareva ili sada Jagodina. Ali završila je na Brandeisu²⁵ kao student osnovnih studija. I Gena, ali Gena je imala puno kontakata u svojoj... tako da je postojala velika balkanska zajednica, relativno, u Mičigenu. Da radim ono što sam radio, jedino mesto gde bih radije... možda bio... možda bilo na Berkliju.²⁶ Ali kasnije, pričajući s ljudima koji su išli na Berkli, bilo mi je zaista drago što sam išao na Mičigen. Mislim, na Mičigenu su se svi slagali, svi profesori su se prilično dobro slagali. I...

Znete, kao... vi ste bili, znate, uvek postoje mesta na kojima su akademske svađe velike u SAD koje su ni oko čega i tako. Bilo je malo toga između, recimo, jezičara-književnika i društvenih nauka. Ali unutar istorije i... i nisu uključivali studente s mastera u bilo kakve konflikte, i tako da je za mene bilo kao da sam u raju (smeje se) na puno načina.

Eremire Krasnići: Kako je Kosovo bilo predstavljeno u vestima kojima ste vi imali pristup u to vreme?

Mark Baskin: Poslaću vam moj članak ako želite.

Eremire Krasnići: Mislim, samo...

Mark Baskin: Kosovo je bilo viđeno kao... postojao je problem integrisanja Kosova u Jugoslaviju na svakom nivou: ekonomskom, društvenom i kulturnom i političkom. I, ja, u članku koji sam napisao, možete da vidite porast srednje... etnički albanske srednje klase posle amandmana '68.²⁷ I mogli ste na neki način da vidite rast etničkih Albanaca koji rade u društvenom sektoru, porast procenta članova partije koji su etnički Albanci. I, znate, čak i danas, kada upoznate ljude starijih generacija, oni svi tečno

²³ *Rilindja*, prve novine na albanskom jeziku u Jugoslaviji, prvobitno štampane kao nedeljne novine 1945.

²⁴ *Vjesnik u srijedu*, veoma čitano izdanje koje je izlazilo sredom, državne dnevne novine objavljivane u Zagrebu.

²⁵ Privatni istraživački univerzitet u široj bostonskoj oblasti.

²⁶ Najpoznatiji i najprestižniji Univerzitet u Kaliforniji.

²⁷ Promene u jugoslovenskom Ustavu koje su Kosovu dale veća prava i autonomiju.

govore srpski, i tako dalje, i tako dalje. I tako da su oni stvarno bili deo sistema i deo režima na mnogo načina.

I na Kosovu, slično kao u Hrvatskoj, iako ekstremnije, bilo je mnogo više opozicije, i bilo je ljudi, tako da imate puno političkih zatvorenika i takvih stvari. Takvih stvari. Ali, mislim, uopšte, to je bilo shvatano kao, znate, visok prirodni priraštaj je bio problem, znate. I koliko god da je ulaganje išlo u Kosovo iz tih državnih fondova i koliko rasta ima, rast po glavi stanovnika nije bio tako veliki zbog velikog prirodnog priraštaja. I tako, na mnogo načina, nije se smatralo potpuno integrisanim.

I nisam shvatao koliko je to bilo netačno, ili kako je to bilo netačno dok nisam prvi put došao ovde '99... '99. kad sam prvi put zapravo bio na Kosovu... zato što, ono što sam otkrio je da, imao sam prijatelje koji su studirali u Zagrebu... upoznajte sve te ljude koji studiraju u Sarajevu i u Beogradu i u Skoplju. I tako, na mnogo načina Kosovo je bilo deo ovog jugoslovenskog sistema. I to... mislim, jedna je stvar ako ste bili, naravno, sa sela, znate, onda nije bilo neophodno. Bili ste... to je u tom smislu bio neki dualni sistem, ali ljudi koji su bili iz gradova, ljudi... i to...

Mislim, primer mog prijatelja Baškima, mislim da dvoje mojih prijatelja koji su otišli da studiraju političke nauke u Zagrebu, mislim da nisu bili... njihovi roditelji su bili članovi porodice, iako je jedan bio brat Orhana Nevzatija. Ne znam da li znate Orhana. Orhan Nevzati je bio... on je bio u Centralnom komitetu sa Mikašićem u kasnim '60-im i zglajznuo je kad je bio Mikašić. I onda kasnije Orhan... Mislim da on sada živi u Beogradu, ali je iz Prizrena.

Eremire Krasnići: Da li ste upoznali neke Albance dok ste bili u Zagrebu? Kao one...

Mark Baskin: '89. jesam.

Eremire Krasnići: '89.

Mark Baskin: Upoznao sam Vevija. Bio je jedan momak koji je držao restoran, koji je krenuo od kineskog restorana do argentinskog stejkhausa, i to je bio prvi put da sam probao kosovsko vino. Imali su Orvi... imali su vino koje sam pio, zato što je bilo sjajno vino i bilo je jeftino. Znae, čak i tokom komunističkog vremena, bilo je isto jeftinije od, znate, graš, graševine, znate, ta hrvatska vina, tako da je bilo prilično dobro. U svakom slučaju, mislim, ti ljudi su bili... puno načina na koje su bili, ali, znate, oni su bili... naravno, na kraju, nije uspeo, pogotovo nakon što je Tito umro, i sve to.

Eremire Krasnići: Da se vratimo na taj članak iz '81, koliko je bilo teško pisati nešto o '81. jer nije bilo dostupno puno informacija?

Mark Baskin: O, iznenadili biste se.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Bilo je puno. Zaista, sve je bilo u novinama. Pokazaću vam. Mislim, poslaću vam članak.

Eremire Krasnići: Zato što danas teško možete naći sliku protestanata. Stvarno je bilo kontrolisano, način...

Mark Baskin: Moj članak nije bio o ljudima. Bio je... pitanje koje sam postavio u članku, a časopis je objavilo Ministarstvo spoljnih poslova, iako je bio akademski časopis. Bio je "Može li režim uspostaviti nekakav legitimni poredak?" I razmatrao je koja je perspektiva Kosova. I tako... i bilo je lako saznati sve o demonstracijama, znate, "Trepča, Trepča radi, Beograd gradi," znate, takve stvari. I bilo je lako naći takve stvari, i onda ste čitali stvari koje su osuđivale nacionalizam, ali onda biste našli informacije o tome šta se stvarno dešavalo.

Da kada, očigledno kada... mislim da je to bio Partizan, ili Zvezda, došli su dole i igrali s prištinskim fudbalskim timom, i svi su vikali "EHO, EHO". Tako da, znate, i oni su sve to osuđivali, ali onda vidite da se to stvarno dešava. Tako da je to bilo... mislim, to je bilo ono što sam ja... ja nisam radio... znate, rad koji, koje je njeno lice, norveški antropolog u... blizu Peći. Da li znate o čemu pričam? Robert Elsi²⁸ je objavio tu knjigu. Odlična je.

[Priča se nastavlja u trećem delu]

Treći deo

Eremire Krasnići: Pričali smo o Berit Baker, zar ne?

Mark Baskin: Samo kažem da ono što sam ja radio nije bilo isto kao ono što je ona radila. Ona je otišla i živela tamo i radila to, a ja nisam pričao o načinu na koji su ljudi živeli. Ja sam se bavio time da li režim može da se sabere i uspostavi red, i zaključak je bio (pauza) pesimistički pozitivan (smeši se). Pa, ja nisam... mislim, kako gledate na to, opet, ja se vraćam... kad gledate na to, nije dobro funkcionisalo, i trebalo je... bilo bi dobro imati neke priče koje se bave ulogom vođa etničkih Srba, na primer, čak i nakon 1974. ovde, jer ljudi su mi govorili svašta od kad sam se vratio ovde. Govorili su: "Pa, znaš, da, sve se menjalo, ali je još uvek bilo Srba. Uvek smo gledali... Srbi su odlučivali." I ne znam da li je to bio slučaj ili ne. To sam čuo i u Hrvatskoj. I bilo bi zaista interesantno to ispitati, čak i pre 1981, i onda posebno između '81. i '90, videti kako su se stvari razvile.

Eremire Krasnići: Kakav je bio stav SAD prema Jugoslaviji? Da li su je smatrale istom kao Istočnu Evropu koju su smatrale komunističkom?

Mark Baskin: Zavisi s kim pričate.

Eremire Krasnići: Ili koliko je bila oslobođena od tog generalnog shvatanja?

Mark Baskin: Znate, ako biste pričali sa nekim ko zna sve, nije bila deo [istočnog] Bloka. Po opštem, popularnom shvatanju, bila je komunistička zemlja i prilično užasna. I bilo je puno izbeglica posle Drugog svetskog rata, antikomunista, tako da su oni bili veoma antijugoslovenski. I...

Eremire Krasnići: Da li je bilo mesta... to shvatanje, da li je bilo mesta [za to shvatanje] u akademskoj zajednici? To želim da kažem. Da li ste vi...

²⁸ Kanadski naučnik koji se specijalizovao za albanske studije.

Mark Baskin: O, u akademskoj zajednici, ne. U akademskoj zajednici, Jugoslavija je bila kul i zanimljiva, mislim, na mnogo različitih nivoa. Mislim, tamo je bilo... videli smo, i verujem da je postojao pravi trud. Na primer, bratstvo i jedinstvo nije bio samo slogan, već je to bio pravi trud da se pronade način na koji će ljudi moći da imaju više identiteta, i tako dalje, i tako dalje.

Branko Horvat je bio nominovan za Nobelovu nagradu za svoj rad o samoupravljanju. Ljudi poput Tee Petrin, njegove studentkinje, i Aleša Vahčiča, njenog muža, bili su na Kornelu.²⁹ Mislim da je Tea pisala doktorat na Kornelu kad je Branko bio tamo. Postojao je pravi trud da se to uradi, Praxis škola.³⁰ Mislim, Jugoslavija je bila viđena kao neki treći način koji bi mogao da funkcioniše. I, na kraju nije uspela iz raznih loših razloga.

I kada znate... ja imam prijatelje, znate, koji su bili zajedno s ljudima iz Praxisa, znate, kao što je Rudi Supek i ta ekipa iz Zagreba. I mislim, njihova kritika... i čak i kritika nepraksisovaca, moj mentor u Zagrebu 1983. je bio Josip Županov, sociolog, i kada pročitate njegovu kritiku Jugoslavije, bila je porazna, mislim, i prilično precizna, i, znate, tvrdoglava. Nije bila sentimentalna ili nacionalistička ili bilo šta takvo, čak ni pro-demokratska. Samo je govorio da ne funkcioniše. I Praksisovci su želeli da stvore bolju vrstu nečeg komunističko-socijalističkog.

Tako, ali filozofski, upoznate te zapadnjake koji predaju na katedrama za filozofiju. Jedno leto sam proveo sa čovekom sa Univerziteta Illinois. I to je bilo '83, on mi je govorio, kaže: "Svi ti ljudi su stvarno dobri filozofi poput Mihaila Markovića i ljudi poput njega," kaže: "ali sve što oni rade je da pričaju o nacionalizmu" (smeje se). Kaže: "Ali kad ih naterate da pričaju, kao, o filozofiji marksizma, stvarno su dobri." I tako su Jugosloveni bili... Jugoslavija je bila viđena kao stvarno zanimljiva... ali mogla je da priušti... gledajući unazad, mogla je da priušti da postoji između ta dva sistema, i Tito je sjajno namestio jedne protiv drugih i pružio neki deo prostora. Ekonomski nikada nije potpuno uspelo da se spoji, ali...

Tako da su ljudi tako gledali na to. Samoupravljanje je bila zanimljiva stvar. Napor da se stvori prava zajednica, zemlja, i tako dalje, i tako dalje, je bio jedan način gledanja na to. Istovremeno, bilo je ljudi, posebno književnika.... taj čovek Ante Kadić koji je predavao na Indijani, koji je bio hrvatski nacionalista, ali bio je sjajan čovek, ali mrzeo je... mislim, znate, pričao o spašavanju Hrvata, i tako dalje, i tako dalje, ali, znate... i čitao sam njegove radove i pomislio "Bože!" I onda sam ga upoznao, znate, nekoliko slovenskih konferencija, on je divan čovek, znate. I onda, imao sam zajedničkog... moj prijatelj koji je bio profesor na Univerzitetu u Zagrebu, političke nauke, član Partije, kasnije je postao... bio je ambasador pod... iz Hrvatske. Ali otišao je u Indijanu '80-ih i poznavao je Kadića... i, znate, i Grego je bio član Partije i Kadić je bio... kaže, "Aaahhh, Kadić je sjajan lik, znaš."

Postajalo je to razumevanje da Jugosloveni, oni, bilo je, znate, razumeli su ironiju, i da je postojalo to razumevanje da je postojao taj dobar život. A ko je bio taj čovek? Dugo vremena urednik *Republike*³¹. Kad bi dolazio u SAD, kao, jugoslovenska zajednica bi pričala: "Prošvercovaće kajmak" (smeje se). Znate, takve stvari. Zato što tamo, šta vam fali? Meni fali burek, fali mi kajmak, znate. I tako da to su neke stvari koju vi, istovremeno... tako da je Jugoslavija bila viđena kao neko kul mesto.

²⁹ Privatni istraživački univerzitet u Itaki, Njujork.

³⁰ Grupa jugoslovenskih društvenjaka i filozofa iz Zagreba i Beograda posvećeni proučavanju i praksi Marksovog humanizma.

³¹ Hrvatski časopis o umetnosti, književnosti i društvu.

Mogao sam... i jedan od razloga zbog kojih sam izabrao da studiram u Jugoslaviji, a ne u Sovjetskom Savezu je taj što si mogao... sve je moglo da bude pripremljeno dan pre nego što si bio spreman da letiš za Moskvu, mogli su da kažu da nemaš vizu. Mogli su da vas odbiju iz bilo kog razloga. Mogao sam da se pojavim... ili jesam, pojavio sam se u Beogradu, mislim, '78. ili '79. Nisam imao vizu. 20 minuta kasnije, ušao sam. Bilo je jednostavno. A to je bila komunistička zemlja, znate. Tako da je u tom smislu bilo zanimljivo mesto.

Eremire Krasnići: Kada ste se vratili '83, da li je to bilo zbog doktorata?

Mark Baskin: Da, '82-'83. I na kraju nisam istraživao nacionalno pitanje zato što bi to bilo previše nepredvidivo. Na kraju sam... moja doktorska teza je bila o povratku i integraciji radnika migranata, jugoslovenskih radnika migranata, gastarbajtera.³²

Eremire Krasnići: Da, da, bilo je ogromno...

Mark Baskin: Pet posto populacije je živelo u inostranstvu, 14 posto radničke snage.

Eremire Krasnići: Što je počelo '60-ih, ili?

Mark Baskin: Počelo je nakon ekonomske reforme 1965. To je bio dogovor koji je Tito ugovorio sa MMF-om. Znate, da su morali da daju... morali su da otvore granice i da probaju da se oslobode te neefikasne upotrebe radnika, rada. I onda tu je bilo...

Eremire Krasnići: Da li je vredelo?

Mark Baskin: Da, u osnovi bilo im je dozvoljeno da putuju. I nisu se lepo ophodili prema njima, znate, u inostranstvu, i tako dalje. Na kraju je stvorilo puno problema.

Eremire Krasnići: Da, uglavnom su bili u Nemačkoj i Švajcarskoj, zar ne?

Mark Baskin: U Francuskoj. Svuda su.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Postojala je velika zajednica čak i kada... postojala je velika jugoslovenska zajednica čak i u Australiji. Nisam siguran da su išli da rade privremeno, Ali bilo je to... bila je lančana migracija. Dakle, ljudi su išli, ja sam na to gledao kao na politički problem, znate, kako se nose s tim kao političkim problemom. Ali, znate, odlazili bi u Nemačku, i onda bi jedna osoba otišla, onda bi doveli svoje porodice sa sobom. I onda, tu je postojala ta ideja o rotaciji s Nemcima, da ćeš otići na šest meseci, zaraditi neki novac, otići kući, ali nije se tako desilo, zato što kod kuće nije bilo pravog ulaganja, i ljudi bi uzimali novac koji su štedeli, ali nije bilo tržišta u koje su mogli da ulože. Tako da ono što su mogli da urade, bilo je da grade velike kuće (smeje se) i takve stvari.

Eremire Krasnići: Odakle su bili uglavnom? Koje zemlje federativne Jugoslavije?

³² Nemački termin koji bukvalno znači "gostujući radnik."

Mark Baskin: Bilo ih je od svuda, ali većinski, najveći procenat ljudi su bili Hrvati, malo. I... ali bilo je puno ljudi iz Srbije, takođe, puno, ogroman broj. I na kraju su počeli da odlaze i ljudi s Kosova. Bilo je... Kosovo, kao, Švajcarska je bila mesto [za otići]. Ljudi su imali različite zemlje. Znae, svi su išli u Nemačku zato što je Nemačka bila ogromna, ali bilo je ljudi koji su odlazili i u Skandinaviju, ljudi koji su odlazili u Francusku, tako...

Eremire Krasnići: Koji je bio vaš zaključak? Da li ga je bilo? Kao, u okviru vaše teze?

Mark Baskin: Pa, moja teza, opet, u velikoj meri bila je to teza javne politike mičigenskog stila. Moj zaključak je bio da se proces odlučivanja u jednoj komunističkoj zemlji ne razlikuje od procesa odlučivanja u nekomunističkoj zemlji, i veoma je neracionalan na slične načine, iako postoji ta slika da je sve pod kontrolom. Znači, to je bio moj zaključak. I nisam... zapravo nisam gledao... i onda sam takođe... rekao sam... i onda sam takođe doneo zaključak o donošenju političkih odluka u Jugoslaviji, što je da je važniji njegov simbolički sadržaj nego praktični sadržaj.

I završio sam citirajući deo rada Kliforda Gerca u mom zaključnom poglavlju o... i on se bavio istorijom 19. veka na Baliju gde govori o... puno vremena posvećuje kako prikupljaju, kako proizvode, kako sakupljaju porez, i onda se sve završava velikim festivalom svake godine. Sav svoj novac potroše na tom velikom festivalu, i on izjavljuje... to je izjava za njih same o tome ko su. I pomislio sam da mnogo toga takvog postoji u donošenju političkih odluka u Jugoslaviji. I još uvek mislim da je veliki deo donošenja odluka u ovoj oblasti takvo. Ali takvo je svuda, takođe, tako da... Znači, to je bio moj zaključak, ne posebno... i onda sam se vratio '89.

Eremire Krasnići: Kako?

Mark Baskin: Zato što sam želeo...

Eremire Krasnići: Bilo je prilično teško vreme za povratak.

Mark Baskin: O, bilo je zabavno.

Eremire Krasnići: (Smeje se). Stvarno?

Mark Baskin: Pa, da, '82-'83, znate, bio sam trener košarkaškog tima u Zagrebu. Bio sam u igri. Bilo je... Jugoslavija je bila mesto koje je bilo potpuno otvoreno, jel? I onda '89, prijavio sam se jer jedna od stvari... jedan od planova je bio da su oni mislili da možda mali poslovi, *mala privreda*, kako kažu na hrvatskom, zar ne?... i da je ideja bila da ljudi mogu da se vrate i da mogu da investiraju, možda stvore neko tržište, i tako dalje. Tako da sam se vratio da pretvorim svoju tezu, koju sam odbranio '86, u knjigu. I onda sam se vratio i onda, znate, kako kažemo na hrvatskom, "*Puknuo je film*", znate. Sve je jednostavno otišlo do đavola.

I tako sam samo počeo... počeo sam da radim druge stvari dok sam bio ovde, i nisam... radio sam puno stvari vezane za to, ali onda sam završio prateći pokret demokratizacije. Išao sam na sastanke UJDI-ja [Udruženje za jugoslovensku demokratsku inicijativu] u Zagrebu, gde je Branko Horvat dolazio i izvinjavao se. Znae, bilo je sjajnih stvari koje su se dešavale dok...

Eremire Krasnići: Možete li malo detaljnije da nam ispričate? Šta se dešavalo? Na primer, kako ste se našli u tim klubovima?

Mark Baskin: Dakle, bio sam na Fakultetu političkih nauka, i bio sam sa, u to vreme... mi smo sada starija generacija... ali u to vreme, oni su bili srednja generacija članova fakulteta. I svi su bili progresivni. Svi ti ljudi su proveli puno vremena u inostranstvu studirajući u Nemačkoj, u SAD i tako. I svi su bili povezani, ali i svi su bili... Zak nije bio... da li ste ikada upoznali Zakušaka? On je... kako god, izgleda da ne znate. Kako god, Zak, mislim da nije bio član Partije, ali Grego i drugi su bili.

I... tako su oni... taj UJDI u Zagrebu je bio pokušaj da se na neki način dovedu... i znam da je i ovde bio. Znam da su Veton³³ i Škeljzen³⁴ i drugi to radili ovde. Da... bio je pokušaj da se poveže ta generacija koja je zajedno išla u zatvor 1970-ih sa generacijom koja je još uvek bila tu i da pokušaju da naprave neku vrstu pomirenja, da stvore neku vrstu šire nacionalne zajednice oko skupa principa koji su se bazirali na demokratskom upravljanju, zato što vrsta... svi ti mnogobrojni eksperimenti u Jugoslaviji jednostavno nisu funkcionisali, i tako je to... bilo je jasno da, pogotovo, znate, '88, prva nekomunistička vlada je došla na vlast u Poljskoj.

Znate, vada Mazovječkog, i onda su tu bili ti vetrovi promene koji su dolazili. I onda ste imali Slovence. I Hrvat... to je bilo dok sam ja bio tamo, zapravo. Izbori unutar stranke, ko će biti... Račan³⁵ je pobedio, i kandidovao se protiv čoveka koji se zvao Ivo Družić. On nije bio loš čovek, izgleda. Ali Račan je bio reformista. Mislim, on je bio čovek koji je rekao: "Da, treba da imamo izbore" i takve stvari. I tako, bio je taj pokret... bilo je blizu, da će komunizam prestati da funkcionise. Berlinski zid je pao, znate, sve te stvari. I tako je to... dok je Jugoslavija trebalo da bude prva. I tako...

Eremire Krasnići: Mogla je, pogotovo nakon tih događaja, zar ne?

Mark Baskin: Znači, bilo je sve to. I onda, i moje kolege na Fakultetu političkih nauka, jer su svi oni bili Račanovi ljudi, svi su bili jako sigurni u sebe. I...

Eremire Krasnići: Jel ste radili kao profesor?

Mark Baskin: Ne, radio sam istraživanja.

Eremire Krasnići: A, bili ste samo istraživač.

Mark Baskin: Nisam imao kancelariju ili tako nešto, ali, mislim, samo sam... bio sam tamo, znate, i imao sam... ali, u to vreme, moj mentor je bio čovek koji se zvao Ivan Šiber, koji je bio politički psiholog. I Šiber je bio sjajan... bio je zaista dobar naučnik. I... i tako, to je bilo uzbudljivo vreme. I...

Eremire Krasnići: Da li su imali predstavu da će se Jugoslavija raspasti?

³³Veton Suroi je kosovski albanski publicista, političar i bivši novinar. Suroj je osnivač i bivši lider političke stranke ORA, i bio je poslanik u Skupštini Kosova od 2004. do 2008.

³⁴Škeljzen Malići je kosovski albanski filozof, umetnički kritičar i politički analitičar.

³⁵Ivica Račan, koji je kasnije postao premijer Hrvatske.

Mark Baskin: Ne, nisu. Nisu. Ali onda, sećam se, verovatno nikada niste čuli za Džil Irvin. Zapravo jeste, stalno zaboravljam da ste vi mlađa generacija. Sećam se da sam išao da pokupim dva čoveka, dvoje ljudi koje sam znao. Jedan je bio... gde je Evan otišao? Ne znam gde je Evan otišao, ali Evan, on je bio ekonomista, i imao je četvoromesečnu stipendiju. Pokupio sam ga otprilike januara-februara. I dok sam bio na aerodromu u Zagrebu, mogli ste sve te ljude, svi ti ljudi iz HDZ-a³⁶ su se vraćali.

Po prvi put, ti ljudi iz emigracije koji su bili u... gde god da su bili, Australija, Evropa, i mogli ste da vidite koliko su bili puni entuzijazma. Uradio sam intervju sa Gojkom Šuškom odmah posle izbora. Šušak je posle postao ministar odbrane kod Tuđmana.³⁷ On je bio kao kum Hercegovcima. I, znate, oni su bili baš uzbuđeni zbog ovoga. A ljudi u Partiji, baš su zvučali kao... mogli ste da vidite ovde, malo kao DPK³⁸ moram da kažem, u tom smislu da... pa, postoji istina da, znate, DPK je stvarno imao iskusne i pametne ljude, i to sve. "Pa, mi imamo najbolju kartu." I samo su... znate, samo su bili izbrisani. I tako...

Tako da je tu postojala ta vrlo zanimljiva stvar. I u to vreme, bio sam prijatelj s... jedan od mojih starijih prijatelja je bila žena koja se zove Dubravka Ugrešić, koju možda znate {pokazuje na Eremire Krasnići}. I Dubravka je moja stara prijateljica. I Dubravka me je upoznala sa svojom prijateljicom Vesnom Kesić. Možda je znate jer je Vesna kasnije postala jedna od vodećih feministkinja u Zagrebu. Vesna je bila pomoćni urednik *Starta*, što je bio jugoslovenski *Playboy*. I spremio sam se da idem u Bugarsku samo da posetim svoje prijatelje za Novu godinu i Vesna kaže: "Slušaj, reci mi, zašto ne bi napisao članak za nas o tome šta se dešava u Bugarskoj?" Tako da sam to uradio. Tako da sam počeo da pišem za *Start*. Napisao sam nekoliko članaka za *Start* o tim čudnim stvarima koje su se dešavale u Bugarskoj.

Eremire Krasnići: I oni su bili komunisti, zar ne? Bugarska?

Mark Baskin: Da, da.

Eremire Krasnići: Šta se tamo dešavalo?

Mark Baskin: O, stvari su se samo raspadale. I znao sam malo bugarskog iz vremena koje sam tamo proveo ranije. Opet, ti ljudi koji su bili deca *nomenklature* koji su bili jako kritični prema sistemu.

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, da, o da, bili su neverovatni. Bilo je... kada provedete vreme u... govorili su u tim jugoslovenskim novinama, govorili su o "zemljama realnog socijalizma", realni socijalizam. Bilo je... i živeo sam... nešto o čemu bih pričao... oko godinu i po dana sam živeo u Brajton Biču, što je jedna oblast u Bruklinu, gde su dolazile sve te izbeglice, sovjetski Jevreji. I postojala je neka bliskost koja ovde nije postojala, zato što je Jugoslavija već bila zaražena kapitalizmom i ljudima koji su išli u različitim pravcima. Mislim da je možda na Kosovu bilo zbog neverovatne represije, pogotovo nakon 1999... ali i pre. Da je postojala bliskost neke vrste i pokret koji nije postojao u Zagrebu. Da, možda više u Beogradu nego u Zagrebu zapravo. I u Bugarskoj je baš bilo tako. I, pa, to je potpuno druga priča. I tako sam proveo vreme tamo.

³⁶ Hrvatska demokratska zajednica.

³⁷ Franjo Tuđman, prvi predsednik nezavisne Hrvatske.

³⁸ Alb.: *Partia Demokratike e Kosovës* (PDK) - Demokratska partija Kosova.

Ali, znate, mogao sam da sednem u kola u Zagrebu i da budem u Sofiji devet sati kasnije, pređem jednu granicu (smeje se). Stvarno je bili prilično jednostavno. Znae, Beograd do Kragujevca i preko. I...

Eremire Krasnići: A sada ih je tri (smeje se).

Mark Baskin: I tako, da, sada je grozno. I onda...

Eremire Krasnići: Kako je bilo biti prisutan u tim vremenima na ovom prostoru?

Mark Baskin: Pa, mogli ste da vidite '82-'83, to je još uvek bio period velike represije. Postojale su sve te *tribine*. Svi ljudi, Žarko Puhovski, i svi ti drugi ljudi su bili na tim *tribinama*. Ja sam išao tamo, to, to se desilo posle Praxisa... ljudi iz cele Jugoslavije su dolazili jednom mesečno na Filozofski fakultet i imali te napete diskusije. I mnogi od njih su kasnije postali neka vrsta vođa... mlađe generacije. Starije generacije su bile ljudi poput... otac Vesne Pusić, koji je bio jedan od ljudi koji su to organizovali. On je predavao na Pravnom fakultetu u Zagrebu.

Tako, za mene, mogu da vam pošaljem... da li sam vam to ikad poslao, Čester? To je dnevnik koji sam pisao u novinama *Danas*. Svake nedelje bi imali dnevnik neke poznate ili istaknute osobe. I kada sam se vratio odmah nakon [hrvatskog] rata, pitali su me da pišem dnevnik i jesam. I objavio sam ga, o tome kako je bilo u martu 1992. I sećam se u jednom od paragrafa, ovde sam napisao, "U Jugoslaviji život je bio više *aktuell* nego što je bio u SAD." U SAD imamo... kako je Suzan to rekla?... to je tržišna korporacija ili tako nešto, znate, gde se svi bave samo svojim ličnim životima. I, dok su se u Jugoslaviji zaista trudili krajem '80-ih da se izgradi zajednica koja je smislena i inkluzivna, a to je propalo (smeje se). Propalo je, ali postojao je trud. Ali, znate, postojao je trud.

I bilo je ljudi koji... i Dubravka je bila jedna... bile su te panjugoslovenske grupe. Ljudi su dolazili iz Skoplja. Nikada nisam video nikoga s Kosova tamo, iako ih je možda bilo. Ljudi su dolazili iz Skoplja. Dobrica Ćosić bi dolazio. Ljudi su dolazili dole iz Slovenije. Znae, bilo je ljudi iz Bosne koji su bili tamo. Znae, postojao je pravi trud da se nešto stvori.

Eremire Krasnići: Koliko ste dugo bili? '89. do kada?

Mark Baskin: Godinu dana.

Eremire Krasnići: Godinu dana. I onda ste se vratili u SAD?

Mark Baskin: Tada sam predavao. Istovremeno, predavao sam u maloj školi liberalnih umetnosti, drugi-treći nivo škole liberalnih umetnosti u predgrađu Njujorka, Manhattanville Koledž, gde su se moji studenti više brinuli za svoj društveni život nego za studije, da kažem... malo kao AUK³⁹ na neki način rekao bih (smeje se). I onda sam upoznao čoveka, znate, ko je imao veze u UN, i on je rekao... i baš u vreme kad se odvijala prva misija UN-a... mora da je bila kasna '91, rana '92... i rekao je... znate, ja pričam hrvatski i sve to... i rekao je: "Pa, treba da ideš i radiš za nas, čoveče." I tako, oko godinu dana

³⁹ Američki univerzitet na Kosovu.

kasnije... uzeo sam... onda sam otišao i dobio sam posao u UN. I onda sam radio u Hrvatskoj i Bosni, i onda sam došao dole na Kosovo. I...

Eremire Krasnići: Dakle, otišli ste pre rata u Hrvatskoj da posmatrate šta se dešavalo? Ili koja je bila uloga ove UN-ove misije?

Mark Baskin: To je bila misija koja se zvala UNPROFOR, *UN Protection Force*. I moj prijatelj (smeje se), taj naučnik iz Zagreba, kaže: "Koga ti štitiš?" (smeje se). I ja kažem: "Zaštitne snage. Znaš, moramo da se pobrinemo za to da smo mi zaštićeni." Sve sam mu to objasnio. On je rekao: "To je sjajno." Tako da je uvek govorio svojim studentima da UNPROFOR štiti sam sebe (smeje se). To je istina.

Zato što, znate, morate veoma pažljivo da čitate mandat. Imali smo mandat da uradimo neke stvari. I tako sam ja bio službenik za civilne odnose, i otišao sam... želeo sam da idem u Bosnu zato što svi Amerikanci vole Bosnu.

Eremire Krasnići: Kako? Kako to?

Mark Baskin: Pa... ono što mi je Džon Fajn rekao, srednjovekovni istoričar koji je jako star sada... sjajan istoričar... rekao je kada sam ga prvi put upoznao, pre mog prvog putovanja u Jugoslaviju ikada, on je rekao: "Znaš, možda bi želeo da ideš u Sarajevo jer, na mnogo načina, to je najkosmopolitskije mesto u Jugoslaviji." Zato što je to mesto gde... još uvek, čak i sada, znate, sa arapskim državama i sa svime. I sve je to postalo {spaja ruke}. Da li idete nekad u Sarajevo [pita Eremire Krasnići]?

Eremire Krasnići: Ne, previše je komplikovano.

Mark Baskin: Da, da, tačno, razumem, tačno, tačno.

Eremire Krasnići: Prvo morate da idete u Makedoniju i dobijete vizu. I onda morate dugo da putujete.

Mark Baskin: Znam, znam. Ja letim preko Beča. Komplikovano je.

Eremire Krasnići: Da, da, da, komplikovano je.

Mark Baskin: Sada je manje nego ranije, ali stvarno je bilo... malo je kao Prizren, malo me podseća, podseća me na Bosnu u smislu da...

Eremire Krasnići: Američka vrsta karaktera, ili?

Mark Baskin: Ne, ne, ne zbog Amerike. Kažem da Amerikanci koji idu, mi jednostavno volimo Bosnu zato što... i bosanski narativ je bio tako dobar narativ, koji je da mi imamo tu zajednicu, pogotovo u Sarajevu. Imamo zajednicu Srba, Hrvata i Muslimana. Svi smo se slagali. I stvarno je bilo istina da je bio taj... vi ste bili *Sarajlija*. Niste bili nešto drugo. Znate, ljudi kao što su Karadžić⁴⁰ i Krajišnik⁴¹ i ti ljudi, mislim, oni su bili *seljaci*. Mislim, bili su... stvarno su bili. I onda vidite ljude koji... i jedna od velikih

⁴⁰ Radovan Karadžić, predsednik Republike Srpske tokom Bosanskog rata.

⁴¹ Momčilo Krajišnik, bosansko-srpski politički vođa koji je bio suosnivač nacionalističke Srpske demokratske stranke.

tragedija Jugoslavije je bila ta, na kraju režima, liberali u Partiji su bili stvarno dobri. Mislim, svi su bili otvoreni, željni da, želeli su da imaju višepartijski režim i demokratiju i sve te stvari. Ali opet, nisu bili... nisu više imali moć da to urade, i to je velika ironija ili tragedija, ako želite. I tako...

Eremire Krasnići: Da li je multikulturalizam koji je vladao u Bosni privukao Amerikance?

Mark Baskin: Da, pa, sve nas... to, znate... ja samo... voleo sam da idem... oduvek sam voleo Bosnu, znate. Bilo je jednostavno... bilo je zaista turski u tom smislu, znate, *Bašćaršija*. I išao sam... znate, išao sam... ti moji bliski prijatelji... momak koji me je vodio na selo gde su izgradili svoju *vikendicu* van Sarajeva. I porodica koja je pomogla da se sagradi, oni su bili ti tradicionalni *Muslimani* koji su nosili *dimije*⁴². Znači, kada uđete u njihovu kuću, oni odmah čiste dnevnu sobu, stave taj mali sto, i onda svu hranu koju imaju iznesu. Teraju vas da pijete *rakiju*. Znači, to je neverovatno gostoprimstvo. Jednostavno je kao... veoma je šarmantno. Znači, i...

Eremire Krasnići: Znači i vi ste bili u Misiji?

Mark Baskin: Pa, hteo sam da idem u Bosnu, ali umesto toga, u svojoj mudrosti, Misija me je rasporedila u Petrinju, što je južno od Zagreba. I tamo sam bio godinu dana. Onda sam otišao u sedište u Zagrebu radeći za Misiju, radio sam političku analizu i razne stvari i puno drugih...

Eremire Krasnići: To je pre rata?

Mark Baskin: Ne, to je '93, od '93. Pre rata, bio sam tamo '92. i napisao sam... Bio sam tamo '92, ukupno nekoliko meseci ili šest nedelja ili tako nešto. I onda sam se prijavio da postanem UN službenik za civilne odnose. I ja... znate, kada sam dobio posao, to je bilo aprila '93, i otišao sam, na kraju sam otišao u Petrinju, i tamo sam bio oko osam ili devet meseci. Postavio sam kancelariju za civilne odnose. I puno stvari koje smo tamo radili... znate, rat nije bio gotov. Milim, postojao je taj Vensov plan⁴³, ali bilo je teško naterati ih da ga primene. Nismo imali... imali smo autoritet Poglavlja VI, što znači da smo mi tamo radili na saradnji stranaka, tako da nismo mogli da ih teramo. Na Kosovu, imali smo mandat Poglavlja VII do 2008. UN je uradio, to jest, mi smo bili vlada. Mogli smo da vam kažemo šta da radite. Nismo mogli nikome da kažemo šta da radi. I tako smo se trudili da... tako ja...

Eremire Krasnići: Kako je bilo? Kako je bilo u Zagrebu u tim uslovima?

Mark Baskin: Pa, zapravo, ja sam živio u okolini, ali bih išao u Zagreb. Bilo je teško jer '92... posebno '92. i '93, još uvek je bilo trake na prozorima. Mislim, rezultati ratovanja su još uvek bili tamo. Svi moji prijatelji su zaista prošli kroz puno različitih promena. Rat je tamo to stvarno napravio. I...

Eremire Krasnići: Da li je postojao društveni život?

⁴² Široke bele satenske pantalone koje se sužavaju kod članaka, u turskom stilu. Prave se od oko dvanaest metara materijala.

⁴³ Mirovni plan koji je podržavao bivši državni sekretar SAD Sajrus Vens, koji je bio specijalni izaslanik UN-a u novembru 1991.

Mark Baskin: Da, da, do '93, sve se vraćalo u normalu. Ponovo su gradili i sve te stvari. Tuđman je ponovo uspostavljao svoju vlast i svi su zarađivali puno novca u vladi, i takve stvari. I... ali postojalo je jedinstvo, iako ste bili socijaldemokrata i niste baš voleli HDZ.

Eremire Krasnići: Da li je HDZ na vlasti od tada?

Mark Baskin: HDZ je bio na vlasti od 1990. sve do 2000.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Da, pa.

Eremire Krasnići: To je dugo vreme na vlasti.

Mark Baskin: Pa, oni su postavljali pravila i sve. Jednom kad su postali vlast, postavljali su pravila za izbore koja su njima odgovarala. I... ali bilo je pomešano, znate. Bilo je... zato što... kao u Osijeku, bili su Liberali, prekrili su grad Osijek, tako da je bilo tih konflikata koji su bili aktuelni. Ali društveno, bilo je okej. I bilo je jako zanimljivo, moram da kažem.

Eremire Krasnići: Koliko se razlikovalo od ranije? Mislim, bilo je potpuno drugačije, ali kako ste vi to doživeli?

Mark Baskin: Za mene je to više bio period kontinuiteta. Dobro. Tamo sam bio '75-6. godinu dana. '82, '83, '89, '90, sada je '93. U suštini, od '93. do '97. sam bio u Hrvatskoj i dosta vremena u Zagrebu. I postojao je kontinuitet. Bilo je prijatelja koje sam imao s kojima sam se viđao. Mnogo je bilo promena. Ljudi koji su ranije bili autsajderi su sada insajderi, naučnici, u političkom smislu. Na mojoj zvaničnoj poziciji na različitim mestima radeći za UN, imao sam kao formalno... ne autoritet, ali sam imao formalnu poziciju. Tako da sam se nekoliko godina bavio problemom nestalih osoba, na primer. Tako da sam imao sve odnose sa tim.

Kada sam bio u Vukovaru 1996-'97, organizovao sam ekshumacije prvih velikih ratnih zločina... Ovčara... 200 tela je iskopano. I tako da sam se bavio tim problemima. Bavim se, znate, vrstom ljudi koji su bili bliski Tuđmanu, znate, njegovi ljudi u njegovoj kancelariji i zamenici premijera i sve te stvari. Tako da sam radio... imao sam poziciju koju ranije nisam imao. Pre bio sam niko, naučnik. Zna, "Ko je taj čovek?" Zna, čekao sam devet meseci da dobijem dozvolu da obavim neke intervju 1982. Sada, bio sam, znate, radio sam za UN. Mogao sam da idem u sela bez ikakvih problema zato što sam se time bavio. I tako da je u tom smislu bilo dobro. Ali, znate, bio sam stariji i bio sam na drugačijoj poziciji, tako da je u mnogo pogleda bilo tako.

Ali, za razliku od bilo koga drugog, ili za razliku od 99 posto ostalih ljudi koji su radili za UN, poznavao sam Hrvatsku od ranije, poznavao sam Balkan od ranije, tako da sam jako saosećao s ljudima u Hrvatskoj, ali puno mojih kolega nije (smeši se). I, znate, zato što Hrvat... dole na Kosovu, i danas je malo slično, samo želite da UN ode. Bio sam na večeri sinoć, s nekim ko je politički savetnik jednom od lidera, i UN je imao neki događaj tamo, i znam da nisam video nijednog čoveka iz UN-a u okolini, i pozdravio sam ih na početku, znate. I on kaže: "Nadamo se da slavimo njihov odlazak," rekao je, znate.

I na mnogo načina, taj čovek je bio sa svojim veoma... nije bio neprijateljski raspoložen ili nešto drugo. Mislim, neke od njih čak i zna. Ali to je poenta.

I... s hrvatskog stanovišta, 1992, UN je ušao da zauzme UNPA, UN *Protected Areas* [Zaštićene zone Ujedinjenih nacija] i da ih ponovo integriše u Hrvatsku. To je trebalo da traje godinu dana ili tako nešto. I onda su Srbi mogli da ostanu ili da odu ili da urade šta god hoće, i onda bi Hrvatska bila cela. Umesto toga, Srbi su odmah započeli taj projekat građenja države, znate, *Republika Srpska Krajina*. I našli su mnoge načine da, znate, tvrde da su oni nastavili da žive tamo, a oni su to otežavali i tako.

I tako su Hrvati jednostavno počeli da govore UN-u: "Jebote, šta vi ljudi radite? Mislim, hajde." I imam prijatelje koji su takvi. Imao sam prijatelje svuda. Mislim, bio sam prijatelj sa Milorodom Pupovcem, koga sam upoznao, koji je sada glavni srpski političar u Hrvatskoj. Imao je veoma drugačiju... pokušavao je sve da zbliži. I tako, sve se to dešavalo.

I tako, u nekom smislu, do Dejtona⁴⁴, biti u Zagrebu, ili u... samo razmišljam sada o tome... bilo je kao kad ste bili u Jugoslaviji ranije. Postojalo je... postojao je kao pokret koji je pokušavao nešto da izgradi. Nije bilo normalno. To nije bilo nešto zagađeno individualističkim kapitalizmom, znate, zato što je postojao širi javni cilj koji je bio važan. Tako da je to bilo to. I tako da je to bilo to.

Eremire Krasnići: Šta se dešavalo u vašem ličnom životu? Na primer, da li ste se oženili u međuvremenu?

Mark Baskin: Jesam.

Eremire Krasnići: I onda ćemo se vratiti na Kosovo.

Mark Baskin: Ja... bila je jedna žena s kojom sam se ranije viđao, pre nego što sam otišao da radim za UN, s kojom sam se oženio 1995. Zapravo, vratio sam se... vratio sam se i venčali smo se, i dobili smo prvo dete otprilike u isto vreme kad smo dobili... nakon što smo se zvanično venčali. I to je bilo odmah... nekoliko dana pre Operacije „Bljesak“ kada su Hrvati povratili Zapadni Sektor.

Eremire Krasnići: „Oluja“?⁴⁵

Mark Baskin: Ne, pre „Oluje“. „Oluja“ je bila u avgustu. Ovo je bilo u maju.

Eremire Krasnići: A kako se to prvobitno zvalo? „Bljesak“.

Mark Baskin: „Bljesak“ na hrvatskom.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: „Bljesak“ mislim. I bio sam u... Suzan se tek... Rebeka tek što se rodila, Rebeka koja je ovde provela leto pre nekoliko godina (smeje se) na našem letnjem programu [na AUK]. I sećam se da sam se čuo telefonom s Markom Tomsonom i rekao: "Šta se dešava?" Rekao je... išao je... bilo je

⁴⁴ Dejtonski sporazum koji je okončao rat u Bosni i Hercegovini krajem 1995.

⁴⁵ Operacija „Oluja“, poslednja velika bitka tokom Hrvatskog rata za nezavisnost.

zanimljivo. I tako... i onda su se vratili, i uoči Operacije „Oluja“, upozorio me je... trčao sam... vodio sam, u to vreme, Jedinicu za analizu i procenu Misije, i jedna od žena koja je radila s nama je bila Tone Bringa, ona je bila antropolog iz Norveške, napisala je sjajnu knjigu o Bosni. I ona je bila verena... ne znam da li je tada bila verena... za tadašnjeg američkog ambasadora Pitera Galbrajta. I Tone mi je rekla otprilike dve nedelje pre Operacije „Oluja“, kaže: „Možda Suzan treba da ide kući,” (smeje se).

Eremire Krasnići: Vaša žena?

Mark Baskin: Da, i Rebeka. Zato što, znate, ko je znao da će se to dogoditi?

Eremire Krasnići: Zato što su došle s vama.

Mark Baskin: Da, došle su. Da, i to je malo ograničilo moje izbore kao čoveka iz UN-a, jer smo bili u Zagrebu i tada sam imao mogućnost da odem u Beograd. Tako da sam umesto toga otišao da radim za Misiju u istočnoj Slavoniji i preselili smo se u Osijek na godinu dana. I voleo bih da sam otišao u Bosnu u to vreme, ali stvari su bile jako teške u smislu svakodnevnog života, Tako da sam čekao godinu i nešto, i onda se pojavila prilika i otišao sam dole.

Morao sam... otišao sam da posetim, znate, da se nađem s ljudima... to su bili moji prijatelji koje sam znao od ranije iz Misije. I išao sam u prodavnicu da proverim da li ima Pampersa⁴⁶ (smeje se) u prodavnici. To je bila ključna smo morali da imamo: da li ima Pampersa? Jer kad ih nije bilo u Zagrebu, samo bismo se odvezli do Metroa⁴⁷ u Gracu [Austrija] i kupili. Bilo je jednostavno. Ali iz Sarajeva, to nije bila dvosatna vožnja, bilo je mnogo dalje. Tako da smo se onda preselili u Sarajevo na nekoliko godina.

[Priča se nastavlja u četvrtom delu]

Četvrti deo

[Ovaj deo intervjua je obavljen 29. februara 2020]

Mark Baskin: Da, pa, da, bilo je drugačije na različitim mestima. Mislim, kada sam živeo u Petrinji, na primer... to je bila takozvana *Republika Srpska Krajina*... i ljudi tamo su bili... bilo je oko 95 posto Srba. Bilo je tih Hrvata koji su ostali u selima u toj oblasti i ja sam išao da ih posećujem. I nisu živeli... živeli su prilično jedno. Ali i Srbi su tamo živeli prilično jedno. Nije bilo nikakvog javnog života. I kad god bih otišao u Zagreb, povremeno bih pitao komšije: „Šta želite? Jel vam treba nešto?” što ih je šokiralo. Znao, prokrijumčario bih, i uvek su tražili vegetu⁴⁸ (smeje se)... to je bilo ono što im je uvek falilo, tako da sam krijumčario veliku vegetu i razne vrste kečapa za picu i takve stvari. I tada, dakle bilo je teško za vreme rata. Ali ona sam otišao u Zagreb. I tako, u Zagrebu, samo sam živeo u Zagrebu. I tamo je bilo... svi su bili većinom normalni.

Eremire Krasnići: Da li možda možete da nam kažete nešto više o tome kako su ljudi počeli da se razdvajaju, kako je separacija među etničkim zajednicama postala jasnija, oštija? Možete li...

⁴⁶ Američka marka pelena.

⁴⁷ Nemačka veleprodaja.

⁴⁸ Začin od sušenog povrća i začina popularan na Balkanu.

Mark Baskin: O, bilo je samo... mislim, rat je definisao etničku pripadnost kao jedinu stvar. I svi su znali ko su bili Hrvati u sektoru. Zato što, znate, ta mala sela gde je svako svakog poznavao. Svi su znali ko je ko. 30 godina, 20 godina ranije, svi su se manje-više slagali, i svi su znali ko je ko. I ako ste bili Hrvat u sektoru... ono što smo zvali sektor u *Republici Srpskoj Krajini*, bilo vam jako teško. I jedna od stvari koje sam radio kao zvaničnik UN-a je bila ta da smo dobijali zahteve od hrvatskog Crvenog krsta da je taj i taj bolestan i da mu treba zdravstvena nega koja može biti obezbeđena samo u Hrvatskoj.

Tako da sam ja... uradio sam nekoliko tih, i onda je jedan od mojih ljudi koji su radili sa mnom to radio, jer sam se ja bavio tim medicinskim evakuacijama, i bilo je puno birokratije i potvrde koje su morale da budu potpisane i sve to. I onda ste išli u njihove kuće i izvodili ih odatle. I znate, morali ste prvo da ih posetite, i, znate bili biste... sećam se da sam otišao u kuću na kojoj prozori verovatno nisu bili otvoreni 20 godina. Ima taj, znate {drži ruke blizu lica}. I tako, otvorili su prozore za nas, da bi bilo svežeg vazduha. I izvinili u se za *propuh*⁴⁹ kako mi kažemo u Zagrebu. Kako kažu ovde?

Eremire Krasnići: *Promaja*.

Mark Baskin: Da, *promaja*. Ali na hrvatskom je *propuh* (smeje se). Izvinili su se zbog *propuha*. I moj prevodilac je rekao, "O, ne, ne, ne, mi volimo *propuh*" (smeje se). Toga se baš jasno sećam. I tako, znate, živeli su prilično loše i oni... obični ljudi su živeli loše. To je bila ta dominacija. Ima jedan film *Cold Mountain*, mislim da je dobio jednog ili dva Oskara za glumu.

Čester Eng: Da, to je bilo 2003.

Mark Baskin: To je film o [američkom] Jugu i [američkom] Građanskom ratu, koji jednostavno pokazuje način na koji su te kao lokalne bande kontrolisale te gradove, plašile ih, i bilo je malo poput toga. Tako da, znate, gde su stvari zaista... mesto u kome sam ja bio, Goražde, 1994. I to je poznat slučaj. Postoji taj sjajan grafički roman, ili grafička knjiga, koju je napisao Sako o Goraždu. Ne mogu da se setim imena. I to je bilo odmah nakon opsade od mesec i nešto dana, i onda, u kojoj su Srbi pokušavali da... zato što je Goražde odmah na reci Drini... i Srbi su hteli... njihovi strateški interes je bio Goražde učine srpskim mestom, i Bosanci su odolevali, uglavnom efektivno.

I, na kraju, došlo je do prekida sporazuma, i onda sam otišao sa grupom... ne znam... bio je Seržo, znate, de Melo⁵⁰ i general Soubirou, francuski general koji je bio zadužen za Sektor Sarajevo, i gomila službenika za civilne poslove i drugi vojni ljudi i policija i tako. I ušli smo i na kraju smo ostali tamo mesec dana vodeći pregovore. I to je jako komplikovan sporazum koji, ne znam, trebalo bi mi deset minuta da opišem, tako da neću to da radim.

Ali pitali ste o ljudima, i ljudi koji su živeli za... znate, vi, oni su bili oko dva meseca ili tako nešto u podrumima i to. I znate, kada smo mi ušli, odjednom su bili slobodni, i ljudi izlaze. I to je kao da gledate one fotografije nakon Drugog svetskog rata. Bili su... sećam se baš jasno, u sred tog meteža, zato što je bilo bombardovanja i tako, bila je jedna žena koja se prelepo obukla (smeje se), znate, sa karminom i svim. I pitate se gde ga je našla ili gde ga je krila, i samo hoda kroz sve to. I onda u izlozima,

⁴⁹ Hrvatski: *propuh*, znači promaja.

⁵⁰ Brazilski diplomata u UN koji je u to vreme bio direktor za politička pitanja UNPROFOR-a.

u prodavnicama, živele su porodice, imali su koze i tako. Mislim, na samom početku je bilo zaista neverovatno, situacija tamo.

I tako, znate, i onda kod rata stvar je u tome da, kasnije nakon rata, upoznajete ljude iz tih mesta. Tako sam upoznao srpske izbeglice iz Goražda, znate, ljudi koji su odrasli u Srbiji, u Užicu, neko ko je bio iz Goražda, tako da znate da... kao da, na sve je užasno uticalo. Obični ljudi su užasno propatili, i tako su zavisili od svojih vođa i to. Tako...

Eremire Krasnići: Koliko dugo ste ostali?

Mark Baskin: U Goraždu, tamo sam bio oko dva ili tri meseca.

Eremire Krasnići: Ne, sve ukupno, vaša misija u toj oblasti.

Mark Baskin: U...

Eremire Krasnići: Da li ste...

Mark Baskin: Radio sam za UN od aprila...

Eremire Krasnići: Da, da, da li ste išli tamo-vamo, ili?

Mark Baskin: Ne, ne, ja sam uvek negde imao sedište: Zagreb, Vukovar, Sarajevo i Priština. To su bila neka sedišta za misije. To su bile četiri misije za koje sam radio, ali proveo sam vreme u... bio sam BJRM, kako smo je mi zvali, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, zvanični naziv u to vreme. Ja sam bio službenik za BJRM, tako da sam išao dole do... sećam se '94. kada je postojala ta opasnost od konflikta, tako da sam otišao dole. Imali smo kancelariju, imali smo misiju dole, i sećam se da sam se sreo sa Arbenom Džeferijem. Bio je još jedan Džeferi koji je vodio jednu drugu stranku, i onda sam se upoznao s ljudima iz makedonskih stranaka, i pokušavali smo da rešimo... to je bilo kada su pokušavali da osnuju Univerzitet u Tetovu, što je bilo viđeno kao opasno radikalna stvar i sve to. I tako... i sećam se da mi je taksista pričao: "Biće rata (smeje se). Biće rata." I tako... i naravno, bio je rat u Makedoniji.

Tako da sam proveo vreme idući na mnogo različitih mesta. I tako da sam u suštini bio u Zagrebu od '93. do '96. Onda sam bio u Vukovaru od '96. do '97. Onda sam bio u Sarajevu od '97. do '99. I bio sam u Prizrenu od '99. do 2000, do kraja 2000.

Eremire Krasnići: O vau. Kada ste došli u Prizren?

Mark Baskin: Juna '99.

Eremire Krasnići: To je sam početak.

Mark Baskin: Da, pa, pomenuo sam Serža Vijeiru de Melo, on je bio službenik UN-a koji je ubijen u Iraku 2003. A Seržo je bio šef civilnih poslova u to vreme, i blisko sam radio s njim u Goraždu. Bio sam, on je tamo bio nedelju dana, i ja sam vodio njegove beleške i to. I onda sam preko telefona razgovarao

s njim svakog dana pošto smo pokušavali da napredujemo s tim pregovorima. I tako... znao je da sam imao... mislim da sam vam poslao članak prošle... taj članak koji sam objavio, "Kriza na Kosovu." I ja... znao je da sam poznavao Kosovo. I tako je došao [na Kosovo], imenovan je za privremenog specijalnog predstavnika Generalnog sekretara. Želeo je da oformi tim, to je bio sjajan tim, i želeo je da ja budem u timu. A moja šefica u Sarajevu nije želela da ja dođem.

I tako... ovo je istina. Rekla mi je... šef kabineta Kofija Anana ju je pozvao na večeru i rekao: "Moraš da pustiš Baskina da ide." I tako sledećeg dana... otišao sam narednog dana, i sreo sam se sa Seržiom i još nekim ljudima. I onda me je poslao u Prizren, i neki od ljudi u misiji, čovek koji je organizovao moj put u Prizren i koji je kasnije radio za Kušnera⁵¹ kao politički savetnik sve vreme dok sam bio tamo bio je nemački diplomata koji se zove Aksel Ditman koji... Aksel je donedavno bio ambasador u Srbiji. Otišao je pre oko godinu dana i sada je u Berlinu. I naleteo sam na Aksela kasnije. Tako da neki ljudi koji su prošli kroz misiju su bili zaista talentovani, talentovani ljudi. Aksel je bio sjajan politički službenik.

Eremire Krasnići: Kakav je bio Prizren tada? Možete li da nam ispričate nešto o prvim danima kada ste došli?

Mark Baskin: Da, pa, bilo je izveštaja da je Prizren uništen, ili da je tamo bilo puno bombardovanja. Bilo je u mestima kao što su Žut i Velika Kruša⁵² i Mala Kruša⁵³, ali u samom Prizrenu nije bilo tako puno. Nemci [mirovne snage] su već bili tamo. Bili su svi ti novinari koje sam poznavao iz starih dana, američki novinari. Roj Gatman, čovek koji je otkrio logore u Bosni 1992. Roj je bio tamo. Drugi čovek koji... napravili su film o njegovoj reportaži iz Avganistana, Džonatan Landej. On je bio tamo, znam Džona. On je moj dobar prijatelj.

I zaista je bilo anarhično u to vreme. I ljudi su dolazili u, i UN ili... mislim da je bio UN koji je proglasio ovo, ali ne znam... pokušavali smo da napravimo da se izbeglice ne vraćaju mesec-dva dok ne sredimo stvari, znate, dok se mi nismo sredili. Oni, naravno, odmah su se vratili. Znači, dok sam ulazio, videli smo te kolone, pretpostavljam, Srbi su odlazili. Bilo je Albanaca koji su dolazili iz Kukeša i iz Skoplja. I... i prvi dani su bili zaista teški.

Doveli su me ljudi iz OEBS-a⁵⁴ i mi smo ostali... i oni su nas nekako povezali i, znate, sazvali neke sastanke za nas. I, znate, i tako sam ostao tamo oko mesec dana sa tom jednom porodicom čiji sin... vi verovatno znate {pokazuje ka Eremire Krasnići} njihovog sina. Športa. Ares Športa. Stanovao sam u kući Aresa Športe prvih mesec dana tamo. I njegova majka, koju sam sreo pre neki dan, sada radi u Sudanu ili Somaliji za UN. I to je na neki način sjajno, znate.

⁵¹ Bernar Kušner (1939-) je fizičar i političar, osnivač "Lekara bez granica". Dok je bio francuski ministar zdravlja, Kušner je u svojoj izjavi priznao da su albanski studenti na Kosovu bili otrovani. Nakon rata, 1999, postavljen je za specijalnog predstavnika UN-a na Kosovu.

⁵² Velika Kruša je selo u oblasti Orahovca gde je ubijeno više od devedeset muškaraca u masakru 27. marta 1999. Masakr u Velikoj Kruši dokumentovan je u mnogim vestima, ali i u izveštaju Human Rights Watch-a *Under Orders* (2001).

⁵³ Mala Kruša je selo u oblasti Orahovca gde su u martu 1999. srpske trupe pobile čitavu mušku populaciju. Masakr u Maloj Kruši 26. marta 1999. dokumentovan je u mnogim vestima, ali i u izveštaju Human Rights Watch-a *Under Orders* (2001).

⁵⁴ Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju.

I onda, znate, i prilično brzo, zato što su ti neki ljudi iz OEBS-a znali, i ljudi su znali da smo mi bili tamo, tako da sam upoznao neke glavne ljude iz grada. Ljudi iz Pravoslavne crkve su još uvek bili tamo, i sećam se da sam imao sastanke sa njima. I Nemci koji su se smeštali. I tu je bio i holandski KFOR.⁵⁵ To su dva kontigenta koja pamtim. I Austrijanci su bili tamo. Mislim i Švajcarci. Uvek možete da se osećate sigurno kada imate švajcarsku vojsku da vas brani (smeje se). Znae, uradili su veliki posao u civilnim poslovima, zapravo mislim. I tako...

Eremire Krasnići: Spomenuli ste OEBS zato što su bili bolje upoznati sa mestom?

Mark Baskin: Oni su već bili tamo.

Eremire Krasnići: Zato što su bili tamo, da.

Mark Baskin: I čovek koji me je doveo, voleo bih da je on bio glavni. Mislim, bio je sjajan lik. To je bio taj britanski policajac koji me je doveo. Ali, znate, bilo je dobro. Ali, znate, kada je on došao, znate, šetamo ulicom s tim likom... zato što sam radio sa policajcima. Misija u kojoj sam bio u Bosni je bila policijska misija. Ono što smo mi radili je bilo da smo delovali savetodavno i pomogli da se razviju treninzi i sve to za policiju. I tako sam blisko sarađivao sa britanskom policijom, tako da sam se lepo slagao s tim ljudima.

I kako prolazimo, on mi pokaže jednu mladu ženu i kaže: "Treba da je zaposliš. Ona je sjajna." I tako sam je zaposlio i postala je moja asistentkinja. I sada je stariji specijalni predstavnik Evropske Unije. Tako da moram da kažem, puno tih ljudi koje sam zaposlio 1999, svi... neki ljudi su ostali unutar međunarodne zajednice. Drugi su... ima jedan čovek koga samo što sam sreo... naleteo sam na njega u Soma⁵⁶ pre oko mesec dana, i on kaže: "Mark, ne sećaš me se, zar ne?" Kaže: "Ranije sam radio kod vas u IT-ju." I ja kažem: "O, sjajno je videti te." I onda kaže... ja sam rekao: "Pa, čime se sad baviš?" On kaže, "Pa, ja sam vlasnik Gijarfe,"⁵⁷ (smeje se). I onda mi je ispričao svoju priču, to je sjajna priča, kako je radio za UN nekoliko godina, imao je opciju ili da ostane u UN-u i ode u Afriku, mislim da je tako bio. Ili je mogao da diplomira u SAD i on je izabrao ovo drugo. I to ga je dovelo... o, ovo je sjajno, što se događa tako... i ima puno mladih i pametnih ljudi, i zaista sam se iznenadio, zaista me je impresioniralo koliko su kul.

I, znate, istovremeno... znači otišao sam tamo na... dakle, šta sam uradio, otišao sam tamo na nekoliko dana, četiri ili pet dana, i otišao sam i prijavio situaciju u sedištu, i onda su oni rekli: "Pa, gde želiš da ideš?" I ja sam hteo da budem regionalni administrator, ali to su bile političke pozicije o kojima su odlučivale države, i ja nisam mogao. Onda su rekli: "Možeš da budeš zameinik gde god želiš," I imao sam izbor između odlaska u Mitrovicu i Prizren. I izabrao sam Prizren zato što je bio stvarno lep (smeje se). I...

Eremire Krasnići: Možete li da opišete šta je značilo biti zamenik?

Mark Baskin: To je značilo... dakle, ja sam bio drugi naj... ja sam bio drugi najviši zvaničnik UN-a u tom regionu. A u prizrenskom regionu, pokrivali smo Prizren, Suvu Reku, Dragaš, Orahovac. I onda su

⁵⁵ Kosovske snage, NATO mirovne snage u zemlji.

⁵⁶ *Soma Book Station*, popularni kafić, bar i restoran u centru Prištine.

⁵⁷ Kompanija web usluga na albanskom jeziku sa kancelarijama na Kosovu.

neki ljudi došli iz Mališeva. Mališevo još uvek nije bilo opština, i oni su mi rekli da su bili u... '80-ih je trebalo da osnuju opštinu kada su Srbi došli i preuzeli i sve promenili. I da li ćemo ih podržati u tome? I tako sam onda otišao do nekih uticajnih... ljudi koje smo smatrali uticajnim u Orahovcu, Prizrenu i Suvoj Reci, jer bi to oduzelo teritoriju svima njima, i rekao sam: "Šta mislite? Treba li? Da li bi vama smetalo?" I oni su rekli: "Naravno da ne," i tako smo onda formirali Mališevo, i tako... ili bilo je formirano tada.

I, znači, moja zaduženja tamo. I onda sam tamo bio sam prvih mesec dana ili tako nešto pre nego što je Lenard došao, pre nego što je došao regionalni administrator. On je bio Šveđanin. I u to vreme ja sam bio jedini ekspat iz UN-a, pogotovo ranije. Bio je jedan čovek iz UNHCR-a⁵⁸ koji je tamo bio kratko, i onda je otišao i neko drugi je došao. I OEBS je bio tamo, ali oni su imali samo nekoliko ljudi u to vreme zato što su sve evakuisali tokom bombardovanja.

I u to vreme, svakog dana u Prizrenu, od četiri do deset kuća je bilo spaljivano... i u Kaljaji, znate, ta oblast iza reke, znate... oblast gde su Srbi pre živeli. I glavni predstavnik vojske dolazi do mene i kaže: "Pa, ovo je tvoj posao. Mislim, ovo je civilno, paljenje kuća. Nije vojna stvar." I ja sam rekao: "Pa, ja nisam jedini ovde." I oni su rekli: "Pa, kada ćeš da dovedeš svoju policiju ovde?" (smeje se). I trebalo je malo vremena da... zato što ovakve misije, nemate... mi nemamo... nije kao vojska SAD, znate, možete samo da pošaljete, idite u Fort Bragg⁵⁹ ili šta god i možete sa 1000, 2000 ljudi. Jednostavno ne možete to da uradite. Mi ne...

Eremire Krasnići: Znači niste imali policiju sa sobom?

Mark Baskin: Nismo. Imao sam nekoliko policajaca iz Bosne, ali misija... mandat... i to na neki način utiče na zaista komplikovane probleme u javnoj administraciji: mandat je bio potpuno drugačiji. Naš mandat na Kosovu, UNMIK, bio je, mi smo bili vlada. Mandat u Bosni je bio takav da nismo bili vlada. Mi smo savetovali, tako da policajci nisu bili trenirani da to rade. Nisu imali... tako da, onda na kraju, imao sam samo nekoliko policajaca. Sećam se da sam imao Indijca, nekog starijeg indijskog komandanta, koji, znate... nije bilo puno toga što je on mogao da uradi.

Tako da smo se trudili da ispravno radimo stvari. Dakle, pokušavali smo nešto da radimo dok su kuće još uvek gorele, i...

Eremire Krasnići: Kada je postalo baš stabilno? Imali ste i policijski čas, zar ne?

Mark Baskin: Imali smo policijski čas u Prizrenu, da. Mislim da smo otprilike sve vreme imali policijski čas dok sam ja bio tamo. Ja nisam... mislim, to je detalj koji bih verovatno mogao da proverim i vidim, ali imali smo ga dugo vremena. I kad smo počeli u avgustu, septembru, mogli smo da radimo stvari malo bolje i zato što su Nemci, znate, u njihovu odbranu, to je bio moj osećaj, imate 6000 vojnika ovde, možda možete nešto da učinite. "O, imamo druge stvari kojima se bavimo." I imali su, zapravo, druge stvari kojima su se bavili. Bilo je puno stvari koje su morali da rade.

I oni su isto izlazili i bavili se civilnim stvarima na terenu, snabdevali ljude hranom, radili takve stvari, i postavili su i gradili svoj kamp, sve stvari koje morate da završite ako želite da imate efikasnu

⁵⁸ Visoki komesarijat UN za izbeglice

⁵⁹ Velika vojna baza SAD u Severnoj Karolini.

operaciju. Tako da nije da su samo sedeli oko i zezali nas. Mislim, oni su bili.. znate, radili su svoje stvari. Tako da je to bilo samo jedno teško vreme.

I ranije, radili smo blisko sa vojskom, OEBS-om, UNHCR-om. Imali smo dnevne sastanke. Znate, o tome šta se dešava? I bili su... bila je jako teška situacija. I tako, oko tri nedelje u tome, nemački general kaže... to je baš u vreme kad je Lenard došao, baš pre nego što je Lenard došao... nemački general mi kaže: "Imam 75 ljudi u zatvoru," jer naša... njegova vojna policija je radila kao policija, ali oni nisu stvarno policajci. I kaže.... i oni nisu... "Ovo je ozbiljno." Mislim: "Bili su uhapšeni zbog ozbiljnih stvari. Šta ćemo da radimo sa njima?", zato što je to stvarno bila civilna stvar. Tako da sam pitao svoje prijatelje u sedištu, advokate, šta vi... "Šta treba da uradimo?" Oni su stvarali pravosuđe za vanredne situacije u Prištini, i rekli su: "Zašto ne napravite vanredno pravosuđe?"

I onda on, taj jedan UN advokat, rekao mi je šta treba da uradim vezano za to i, sa svojim asistentima, pozvali smo sve advokate i sve sudije i tužioce iz Prizrena. Sastali smo se s njima. I onda smo radili sa OESB-om. Popunili su prijavu. OESB, ja mislim, je stavio veto na nju. Ja sam isto morao da, znate {maše rukama kao da potpisuje dokumenta}, nekoliko nas. To je poput stipendije na kojoj ste vi bili, znate. Imali smo taj veto proces. I onda smo imali intervju i onda smo napravili to vanredno pravosuđe. I, znate, bilo je nekih pitanja i problema s tim, u koje neću da ulazim, ali bilo je... takođe sam vodio ono što verujem da je prvo posleratno venčanje na Kosovu.

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, jesam. To je...

Eremire Krasnići: Za koga?

Mark Baskin: Znači, to se dogodilo.

Eremire Krasnići: Da li ste bili ovlašćeni sa to?

Mark Baskin: Pa, imali smo... Edita Tahiri, koja je tada bila deo predsedništva LDK⁶⁰ i veoma uticajna⁶¹, dovela je... želela je da nas upozna sa Ekremom Kruezijem, koji je bio vođa LDK.

Eremire Krasnići: Ekrem Krueziu?

Mark Baskin: Da, Ekrem Krueziu, koji je bio vođa LDK u Prizrenu. Znači, mi smo se upoznali, i Ekrem je bio jako fin. Imali smo dobar sastanak. Edita je bila jako teška na ovom sastanku, govoreći, znate, "Vi ste vlada. Morate da uspostavite red. Morate da se pobrinete da je naš narod zaštićen", bla, bla, bla, takve stvari. I bilo je veoma... bila je jako teška.

I onda, znate, na kraju sastanka, onda me je odvojila sa strane i rekla... i ja je nisam poznavao, iako sam čuo o njoj... i rekla je: "Mark", kaže, "moja nećaka je verena i udaće se, i nema", (smeje se)... "i

⁶⁰ *Lidhja Demokratike e Kosovës* - Demokratski savez Kosova. Prva kosovska politička stranka, osnovana 1989. od strane novinara i intelektualaca. DLK je ubrzo postao stranka koja okuplja sve Albance i ostao je jedina stranka do 1999.

⁶¹ Edita Tahiri je bila specijalista za spoljne poslove DLK tokom 1990-ih.

nema...” “Nema uspostavljenih normi za nešto tako. I tako... i vi ste vlada, dakle, da li hoćete da vodite venčanje?” Dakle, opet, proverio sam sa Prištinom samo da se uverim da je sve u redu, i ispalo je da ovo bilo... bilo je zanimljivo.

Znači, morali smo da stvorimo sva ta dokumenta. Morali smo da napravimo, znate, potvrdu o sklopljenom braku. Dakle, oni su rekli morate da uradite ovo, ovo i ovo, jer znate, Srbi su odneli veliki deo dokumentacije, i nisu... ovako i onako nismo hteli da nastavljamo odakle su oni radili. Tako smo napravili taj dokument, i onda smo počeli... znači, bili smo prvi u Prizrenu. Bilo smo kao neki pioniri u stvaranju svih tih novih dokumenata, uključujući izvode iz matične knjige rođenih i sve te stvari.

I onda je došlo do te ceremonije. I jedan od mojih prijatelja koji je nažalost nedavno preminuo, Baškim, Baškim Nevzati, samo što je umro pre nekoliko meseci, i on je bio advokat. I Baškim... Obratio sam se Baškimu i rekao: “Slušaj, možeš li da mi pomogneš. Dođi.” Tako je otišao, i gledali smo jugoslovenski zakon o braku, zakonik, i onda smo napravili nacrt nečega što se baziralo na tome, ali sa novim okolnostima. I onda smo to uradili. I ja sam bio baš oduševljen. Pomislio sam da ću moći da naučim albanski u to vreme. Dakle, sve smo napisali na albanskom, i tako smo obavili tu službu venčanja. I, znate, Edita je bila tamo, i ja, i tako dalje, i tako dalje, i tako dalje.

I to je bilo u našem sedištu, koje je bilo u starom Bankosu, baš na reci. I nismo kontrolisali celu zgradu. Zapravo, mislim, [Agron Športa](#)⁶², on je imao kancelariju u toj zgradi iz starijih dana. I dakle, bila je ta snimljena muzika i, iznenada, dok vodim venčanje i čitam govor koji sam imao na albanskom, čujem snimljenu pesmu “Listen to Your Heart” od Rokset (smeje se). Baš me je uplašila. Tako da sada, kad god pomislim na... glavna pevačica Rokseta je skoro umrla, to me je nateralo da se setim venčanja u Prizrenu (smeši se).

Eremire Krasnići: Zašto je bilo važno da bude legalno? Mislim, pitamo ovo samo zato što je to pitanje nama kulturološki bitno. Nije kao da se uvek legalno venčavamo (smeje se). Takođe radimo...

Mark Baskin: Da, nevenčano.

Eremire Krasnići: Da.

Mark Baskin: Pa, ne znam. Mislim, treba da pitate...

Eremire Krasnići: Kad je to bilo?

Mark Baskin: Šta?

Eremire Krasnići: Kad je to bilo?

Mark Baskin: Bilo je...

Eremire Krasnići: Odmah nakon?

Mark Baskin: Mora da je bio početak jula.

⁶² Pesnik, novinar, prevodilac i simultani prevodilac iz Prizrena.

Eremire Krasnići: O bože.

Mark Baskin: Između početka i sredine jula '99.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Nešto tako. Nije bilo puno kasnije. I, znate, ja mislim... znate, mislim da je postojao taj osećaj... došlo je iz LDK, ali isto i iz osećaja da, znate, imamo tu novu vladu, sarađivali su blisko sa UN-om, i da moramo da osnujemo nešto što je naše, što nije... što ne dolazi od prethodnog sistema koji je bio diskriminativan i sve te stvari. I tako...

Eremire Krasnići: Da li ste posle toga obavljali još venčanja?

Mark Baskin: Ne, ne, to je jedino koje sam obavio. Iako sam kasnije, septembra 2000, i u susret prvim izborima, gde su bili opštinski izbori oktobra 2000, Bernar Kušner, njegova namera je bila da poseti svaku opštinu. Ja sam u to vreme bio opštinski administrator u Prizrenu, tako da sam radio sa njegovim ljudima.

I tako smo sredili da imamo celu posetu tamo gde se on sreo sa opštinskim većem, upravljačkim odborom. Imao je opštinski sastanak. Šetao je. Odveli smo ga da poseti Prizrensku ligu. I Bernar je jako dobro poznao čoveka koji je bio moj prevodilac na samom početku misije, zato što je bilo tih problema koji su bili vezani za razne pravne probleme, i Hasan je išao... i on je bio prevodilac, i on bi išao u Prištinu s tim sudijama iz Prizrena, znači poznao je Bernara prilično dobro. A Hasan se ženio. I tako smo sredili, sada sa celom tom stvari, da... rekao sam: "Znači, Bernar, ti možeš da venčaš Hasana, zato što, znaš, teorijski, ti si šef države." I jeste (smeje se).

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da, tako mi, dan je tekao. Imao je te sastanke s nama, odveli smo ga u Prizrensku ligu,⁶³ šetali smo pored reke, otišli u *Te Sylu*⁶⁴ na taj veliki ručak. I Sylu je stvarno nadmašio samog sebe sa svim tim *tavë*,⁶⁵ i tako dalje, i tako dalje, i tako dalje. I prošetali smo do sedišta. I onda je venčao Hasana i Nazmie, i bilo je fantastično. Bilo je zaista smešno. Ali, ipak je bilo sjajno. I Kušner se okreće ka meni baš pre ceremonije i kaže: "Jel ja stvarno mogu ovo da radim?" (smeje se). Ja sam rekao: "Naravno."

Eremire Krasnići: Vi opisujete i taj trenutak u vremenu kad je bilo neophodno... tražilo se od vas da krenete od nule. Možete li to da opišete?

Mark Baskin: Da.

⁶³ Alb. *Lidhja e Prizrenit*. Savez albanskih begova osnovan 1878. kao odgovor na odluke Sanstefanskog sporazuma i Berlinskog kongresa koje su promenile granice Osmanskog carstva i susednih zemalja. Liga je tražila albansku autonomiju u Osmanskog carstvu i probudila zahteve za samoopredeljenje.

⁶⁴ Poznati restoran u centru Prizrena.

⁶⁵ Albanska musaka.

Eremire Krasnići: Jer upravo ste nam ispričali kako ste osmislili zakon koji bi u suštini sastavio dvoje ljudi. Ali šta je sa drugim poljima? Morate u suštini da se konsultujete sa starijim zakonom. Postojeći, kakav je bio postojeći zakon da biste mogli da stvorite nešto što bi odgovaralo ovom novom društvu koje ste došli ovde da stvorite?

Mark Baskin: Dakle, na najširim nivoima, nisam u tome učestvovao.

Eremire Krasnići: Okej (smeje se).

Mark Baskin: Mislim, nije se radilo o tome. Dovedi smo ljude, doveli smo advokate koji su imali iskustva u međunarodnim operacijama ili šta već. I oni su pokušavali da... i oni su prerađivali pravo, i tako dalje. Krivični zakonik, i onda je tu bio i građanski zakonik. I radili smo najbolje što smo umeli. I kada se osvrnem i pogledam šta smo radili '99-2000, sve je to bila neka vrsta prve pomoći. To je bilo privremeno sredstvo dok nešto bolje, mislim, dok se ne stvori nešto trajnije. Jer ništa trajnije nije moglo da počne da se stvara do januara 2000, kada su stvorili PISG, *The Provisional Institutions of Self-Governance* [Privremene ustanove samouprave].

I znači sve što smo ranije radili je bilo kao... i uradili smo. Uradili smo neke stvari. Mislim, stvorio sam opštinsko veće u Prizrenu, ali bilo je nekih poteškoća. I jedna od stvari koje smo uradili podelom rada između mene i regionalnog administratora bila je ta da je on bio stariji službenik iz Švedske tako da je znao kako da vodi velike organizacije. I ja sam osnovao opštinska veća u svim tim opštinama: u Suvoj Reci, Orahovcu, Mališevu i Dragašu, tako da sam išao u posete. I mi bismo... znate, upoznawali smo ljude tamo, i videli smo ko su bile razne političke stranke i drugi, koji su bili poslovni ljudi i ljudi koji su radili u administraciji pre 1990. I pokušavali smo da napravimo neke stvari.

Moj pristup je bio... za mene, ono što se desilo u periodu od 1989. do 1999. je bio period neredovnog... ja to zovem sistemom "socijalističkog aparthejda" ili kako god hoćete da ga zovete. Ali bilo je... znate, kad je sav etnički albanski narod bio otpušten i kada su dovedeni drugi ljudi, ja sam pomislio da je ono što treba da uradimo kako bismo započeli novi sistem jeste da se vratimo na *status quo ante* i vratimo ono što je bilo pre. Znači, ono što smo mi pokušali... šta sam ja pokušao da uradim jeste da nateram sve menadžere i direktore da se vrate u Perlunku, i u Termokos i u Printeks i u sve te velike...

Eremire Krasnići: Da li ste u to vreme imali viziju za te korporacije, korporacije u društvenom vlasništvu? Mislim, kao administrator, da li je deo vašeg posla bio da razmišljate i o ekonomiji?

Mark Baskin: Da. Nije bio... da, ali na kraju smo... posle nekog vremena došli su ljudi koji su u teoriji bili eksperti u tim oblastima, ali ranije, znate, sve si ti radio. I pokušavali smo da ponovo osnujemo, znate, pokušavali smo da pokrenemo stvari. Mislim, organizovali smo, pregovarali smo o prodaji vina, zato što je postojalo svo to vino u ovoj oblasti. Lenard, moj švedski šef, doneo je švedsko vino vinter. To je bilo jedno od najboljih popodneva koje sam proveo zato što smo otišli u sve vinograde u oblasti od Suve Reke do... nismo išli u Orahovac jer... o ne, [išli smo u] Orahovac. Nismo išli u Đakovicu zato što to nije bila naša oblast. I išli smo na degustaciju vina. I svi smo se baš napili, dok je degustator vina je uzimao gutljaj vina i, znate, ispljunuo bi ga (smeje se).

I procenili smo da je vino bilo prilično dobro i onda smo počeli... i tada su postojale te tradicionalne pijace za to vino u Nemačkoj i drugim mestima, i tada su postojali naponi da... znate, mi smo bili vlada

i bili smo zaduženi za to. I moj osećaj je bio da ljudi koji su bili u poziciji autoriteta pre 1989, trebalo da se vrate, i onda šta god da se desi, desiće se. Isto sam znao, što se tiče posla, videvši šta se dešavalo sa drugim mestima u Jugoslaviji i u istočnoj Evropi, da većina socijalističkih preduzeća nije bila baš profitabilna, i tako dalje. Tako da je tu moralo da dođe do neke vrste tranzicije, takođe. Ali osećao sam da na početku tu treba da budu ljudi koji su tu bili ranije.

I tako je ceo moj pristup vladi... to je bila moja lična stvar, mislim. Rekao sam raznim mojim ljudima da je to bila stvar koju sam pokušavao da uradim, ali, znate, različiti ljudi u različitim delovima našli su drugačije načine da to završe, pretpostavljam. Ali, znate, pokušali smo da dovedemo stari tim, i ne znam koliko je dobro ispalo, ali to smo pokušali da uradimo.

Eremire Krasnići: Kakav je bio odnos sa privremenom vladom od 2000. nadalje? Kao, da li je bilo...

Mark Baskin: Zapravo, to je bilo od juna '99. nadalje. Mislite o privremenoj vladi koju je vodio premijer [Hašim] Tači?

Eremire Krasnići: Da, to je bila kao paralelna institucija, kao lokalna, i onda je tu bio UNMIK. O tome? Dakle, kako je to...

Mark Baskin: To je jedna od tih oblasti u koje ne želim detaljno da zalazim.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Samo da kažem, prema rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti, bilo je jasno da ju je podržao čitav niz moćnih država i Savet bezbednosti i svi, da je UN imao autoritet, i da smo mi morali da uspostavimo privremenu upravu, i da smo mi morali da pomognemo u obuci. I kada su nam se ljudi predstavljali, kažu: "Pa, mi smo ljudi na vlasti. Ali hvala vam. Znate, želimo da radimo sa vama, zapravo, mi smo ti." Tako da smo pokušavali da se integrišemo sa njima koliko je to bilo moguće, ali to je bilo teško vreme. I ponekad su ljudi bili... bilo je drugih koji su, znate... a mi smo želeli sve da uključimo.

I ranije, jedna od stvari koju sam uradio je bila... znači svi je značilo... bilo je tih stvarno malih stranaka koje više ne postoje, čijih imena ne mogu da se setim. Neke od njih su stvarno radikalne stranke. Neke od njih su čak i neke vrste enverističkih stranaka. I onda, bilo je... znate, LDK je bila velika stranka. PDK [Demokratska partija Kosova] još uvek nije postojala. AAK⁶⁶ još uvek nije postojala. Ramuš [Haradinaj] je neko vreme bio vođa TMK, ili KPC⁶⁷ u Prizrenu, i sastajao se nedeljno sa nama pre nego što je otišao i onda, znate, počeo da se bavi svojom političkom karijerom. Tako da smo pokušavali sve da ih integrišemo. Voleli bismo da smo integrisali srpske strukture, one koji su ostali, a bilo je malo Srba koji su ostali, i sve dok su bili u Prizrenu, bili su takođe deo našeg tima.

Ranije, imali smo dva ili tri, ono što smo zvali okrugli stolovi, simbolično su predstavljali ono što su uradili u Poljskoj. Ideja je da okupite sve i da pokušate da razumete šta treba da uradite. Znate, šta treba da uradimo? I ranije, imali smo sve. Čak smo imali i neke Srbe, imali smo ljude iz Pravoslavne

⁶⁶ Alb., *Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës* (Alijansa za budućnost Kosova)

⁶⁷ Alb., *Trupat Mbrojtëse të Kosovës* (Kosovski zaštitni korpus)

crkve tamo. Imali smo... u Prizrenu, bio je prilično etnički raznolik. Imali smo Bošnjake, znate, Gorance, i...

Eremire Krasnići: Turke.

Mark Baskin: Očigledno, turke. I, znate, tako...

Eremire Krasnići: Da li je bilo lakše? Jel imate neku uporednu perspektivu da kažete da li je bilo lakše okupiti te ljude za istim stolom u nekim mestima nego u nekim drugim?

Mark Baskin: Pa, desilo se to da su tokom vremena neki ljudi otišli. Mislim, ljudi iz Pravoslavne crkve su otišli, na primer, tako da nisu više bili tamo, ali Turci su ostali. I tamo je bilo, i znate, bile su dve suparničke bošnjačke stranke u to vreme, a to je bilo pre nego što je stvoren „Vakat“⁶⁸, ali bilo je tih drugih ljudi. I tako, sve dok sam ja bio tamo, smišljao sam razne načine da pokušam da dovedem, da bude što više etnički raznoliko i da se pobrinem da ljudi koji su imali, da se pobrinem da Prizren ostane Prizren (smeši se). Znate, i ne znam koliko sam bio uspešan u tome, ali... ili koliko smo bili, nisam samo ja bio.

Eremire Krasnići: Da li je bilo ubistava u to vreme? Na primer, sećam se da je onaj Komandir Drini bio ubijen u svojoj kući. Interesuje me da li ste bili tamo u to vreme ili se ovo dešavalo kasnije?

Mark Baskin: Ne, to se dešavalo kada sam bio tamo.

Eremire Krasnići: Oh.

Mark Baskin: Prilično dobro sam ga poznavao.

Eremire Krasnići: Kako ste se snašli s tim? Da li vam je misija dopuštala da reagujete u takvim situacijama? Kako ste se snašli?

Mark Baskin: Oni još uvek nisu...

Eremire Krasnići: Ha?

Mark Baskin: Bilo je nekoliko suđenja oko ubistva Ekrema Redže, on je bio Komandant Drini, ali još uvek nisu zatvorili slučaj. A on je bio neko ko je sarađivao jako blisko sa nama. Bio je sjajan, mislio sam [da je bio] neverovatno nadaren momak. I ne znam šta da kažem. Mislim, znam puno o ovome. I sećam se dana kada je upucan. Ja sam bio vršilac dužnosti regionalnog administratora u to vreme, Lenard je bio odsutan. I nakon jutarnjeg sastanka - imali smo „jutarnje molitve“, kako smo ih zvali, imali smo jutarnje sastanke svakog dana: šta se dešava, šta ko radi, bla, bla, bla. I na kraju jutarnjeg sastanka, došao je moj prevodilac, došao je prevodilac i rekao: „Ekrem je upucan. Na Nemačkom medicinskom fakultetu je.“

I tako sam otišao i on je bio mrtav. I on... njegov brat je bio tamo, tek što je došao iz Sarajeva, tako da je to bio prvi put da sam ga upoznao, Ruždi. I onda sam otišao da posetim porodicu. I za mene, to je

⁶⁸ Koalicija bošnjačkih političkih stranaka na Kosovu osnovana 2004. godine.

bio jedan od najdepresivnijih trenutaka tokom moje cele UN misije jer je on bio neko čiji engleski, bio je kao vaš {pokazuje na Eremire Krasnići}. Njegov engleski je bio skoro savršen.

Znate, majka mu je bila iz Drenice. Njegov otac je bio slovenski musliman. Tako je pričao, bio je oficir bivše JNA⁶⁹. Služio je u Hrvatskoj, tako da smo se zezali, znate, govorili zagrebačkim slengom i to. A on je bio jako kreativan. Bio je zaista impresivan momak. I ko zna šta bi se desilo da je ostao živ jer puno stvari se desilo.

Ali ja sam hteo... raspitivao sam se da pokušam da ga pošaljem na Harvard da ide na taj master... Mislim, on je takav momak koji bi mogao... znate, koji bi dobro završio. Špend Ahmeti⁷⁰ je kasnije otišao na to. Mislim da bi mu bilo baš dobro tamo. I tako, znate, pisao sam svojim prijateljima sa fakulteta u Americi da vidim šta možemo da uradimo zato što sam znao da ima [potencijal]. Tako da je to zaista tužan trenutak.

Eremire Krasnići: Da li ih je bilo više?

Mark Baskin: Ne previše. Bilo ih je nekoliko. Bilo je nekih slučajeva Bošnjaka u Tususu, u naselju Tusus. I to je još jedan slučaj koji nije rešen, mislim januara 2000. Porodica Skenderi. Nedavno sam opet o tome čitao. Tri osobe su ubijene. Niko nikad nije saznao ko je to uradio. I, znate, Tusus u Prizrenu je vrsta naselja koja je imala divlji stav prema gradnji i svemu tome, i bilo je etnički mešovito. Tako da, u to vreme, znate, trudili smo se da radimo stvari. Kada imate događaj kao ovaj... i oni su došli i sastali se sa mnom, Bošnjaci. I tako sam pokušao da uspostavim neku vrstu komšijskih pravila.

I onda sam se sastao sa nekim arm... još uvek sam... još uvek nisam bio opštinski administrator, tako da sam to radio iz regiona. I tako sam se sastao sa ljudima iz opštine i oni su rekli: "Da li želite da, znate, {spaja ruke} neke zajedničke projekte? Znate, popravljjanje škole, čišćenje parka, znate, da pokušamo da imamo neke stvari gde će oni raditi zajedno." Rekli su da će to uraditi, i nisam siguran šta se desilo, znate, pošto sam bio na prilično višem položaju. I tako bih ja nešto započeo i onda bih im to dao i onda ko zna šta bi se desilo. I, na kraju, mnogo tih inicijativa za koje sam ja mislio... nisu se potpuno ostvarile.

[Priča se nastavlja u petom delu]

Peti deo

Eremire Krasnići: Kako ste identifikovali šta treba da se uradi? Da li su vam ljudi dolazili, ili ste vi odlazili njima? Ili kako ste osmislili svoju misiju ovde?

Mark Baskin: O bože. Pa, imate plan. Plan je određen od strane Prištine, i onda imate stvari koje želite da uradite i onda tu je, znate... i onda tu je kriza. Dakle, kao ubistvo Ekrema, Komandanta Drinija. To je bila kriza. Iznenada, to je ono što radite. Imate ceo nedeljni plan (smeši se), i onda iznenada to bude bačeno kroz prozor zbog toga. Ili kada, znate, ima... dakle, tako se desilo. I bilo je puno organizacija u to vreme sećam se, tako da je bilo tih... postoji zbrka.

⁶⁹ Jugoslovenska narodna armija.

⁷⁰ Gradonačelnik Prištine.

Dakle, evo zbrke koja se desila: Nemci su se smestili negde u Koriši, to je selo u blizini, na neki način na putu blizu Prizrena. Oni su postavili strelješte za svoju vojsku. I tako... znate, zato što vojska mora da nastavi da trenira i oni imaju to pravo, tako da imaju strelješte. To je ono što radite. Tako vojska radi stvari. I onda, iznenada jednog dana, Flaka Suroj⁷¹ je tamo. Ona je radila za program za razvoj zajednice Svetske banke u to vreme, i ona je bila ljuta takođe, zato što je rekla, znate, mi... zato što Svetska banka, taj program za razvoj zajednice, kao USAID, imao je taj program za brzo reagovanje, išli su u sela i govorili... upoznavali su, imali nekoliko sastanaka s ljudima, i govorili su: "Kakve vam stvari trebaju i kako možemo da pomognemo da obnovimo neku vrstu normalnog života?"

I tako su hteli da to obave u Koriši, u mestu gde su Nemci imali... postavili strelješte, hteli su da postave deponiju, i postojala je ogromna potreba za deponijama. Bilo je... sećam se da se dovezla u Prizren iz Prištine. Postojao je taj... mogli ste da vidite te plastične kese kako lete. Zaista je bilo neprijatno, i, znate, niko ne brine o tim stvarima, zar ne, pogotovo od 23. marta '99. do 10. juna⁷², nije bilo ničega. I onda smo mi došli, još uvek nije bilo ničega, zato što još uvek nema nikoga, i trebalo nam je poprilično vremena da je izgradimo. I tako sam mnogo sati provodio na sastancima o đubretu, na primer (smeši se). Tako su hteli da postave deponiju, ali tu je bilo strelješte, tako da je to dovelo do pregovora od nedelju ili dve između Nemaca i Svetske banke i sve to.

Eremire Krasnići: Međunarodna afera (smeje se).

Mark Baskin: Da, stvarno je bila. Pa, to je...

Eremire Krasnići: Morate da smislite šta da radite sa đubretom. I kako... šta ste sledeće uradili, ili možda želite da se još zadržite na ovom periodu?

Mark Baskin: Pa, to je bio kraj mog vremena u UN, i to je bio kraj mog vremena ovde. I bilo je puno stvari koje smo uradili. Dovedi smo... jedna od stvari koju je Komandant Drini uradio sa nama bila je, imam prijatelja, Kanađanin, i kasnije sam otišao da radim za njih, za *Pearson Peacekeeping Centre* u Novoj Škotskoj u Kanadi, i imali su zaista sjajne programe, na kojima su imali te programe obuke na izvršnom nivou i radili te stvari... i pokušavali su da rade stvari na terenu. Tako da je taj moj prijatelj rekao: "Pa, ulazimo u DDR [RDR]." I to je bilo ovo... programi za razoružanje, demobilizaciju i reintegraciju, i razvijaju taj ceo program o RDR. Rekao sam: "Fantastično." I oni su rekli... ja sam rekao: "Da li bi želeli da dođu u Prizren?" Ovde razgovaram sa svojim prijateljom, on kaže: "Ne možemo da ih platimo. Ali ako dođu u Prizren, uradićemo sve, puno unutrašnje podrške."

Dakle, znate, PPC ih je platio da dođu. Sastali smo se s njima u Skoplju. Znae, ja... i onda su došli i proveli dve ili tri nedelje radeći s Komandantom Drinijem, ili Ekremom Redžom, sa demobilizovanim momcima iz OVK⁷³, i onda stvari koje je trebalo uraditi. Tako da smo radili takve stvari. To je bila stvarno kul stvar. I tako, ne znam... Ali puno toga su bili samo pokušaji da održavate lopte u vazduhu dok ovi veći sistemi rade. I onda je UN uradio te stvari, neke od njih baš dobro, neke od njih ne tako dobro, znate, u različitim mestima. I...

⁷¹ Poznati kosovsko-albanski izdavač.

⁷² Period NATO bombardovanja Jugoslavije tokom Kosovskog rata.

⁷³ Oslobođilačka vojska Kosova.

Eremire Krasnići: Kada ste otišli? I gde ste otišli odatle?

Mark Baskin: Znači, otišao sam u novembru 2000, i otišao sam u Kanadu. Tada sam otišao da radim za PPC. Jer nakon što smo to uradili, pozvali su me da održim kurs o civilno-vojnoj saradnji, i održao sam kurs. I onda im je trebao neko ko bi bio direktor istraživanja. Ja sam po profesiji istraživač, tako da je sve to funkcionisala i otišao sam tamo. I tako...

Eremire Krasnići: Koliko dugo ste ostali tamo?

Mark Baskin: Tamo sam bio dve godine. Imao sam i druge opcije koje sam mogao da izaberem, i ponekad se pitate da li ste napravili pravi izbor. I tako, znate, mogao sam da odem u Vašington i tamo nešto radim, takođe. Ali u to vreme, to je gore... pa, vi ste bili gore u Dartmutu,⁷⁴ zar ne?

Eremire Krasnići: Da.

Mark Baskin: Dakle Nova Škotska je samo malo iznad.

Eremire Krasnići: Da.

Mark Baskin: I bilo je kao... za nekog ko je radio u ratu nekoliko godina, činilo se da je to bilo zaista idilično mesto koje je ispalo... znate, želeo sam da budem u gradu. Ja sam u suštini gradski momak, ali bilo je okej. Bilo je lepo.

Eremire Krasnići: Jel bilo hladno?

Mark Baskin: Ne, zato što imaju Golfsku struju koja dolazi do gore. Znači, u Novoj Škotskoj kažu: "Ako vam se ne sviđa vreme, sačekajte 10 minuta." Dakle zime nisu previše hladne. Zima je, znate... iako smo imali te treninge i dovodili sve te oficire iz Afrike i Latinske Amerike uz ekvator usred zimskog vremena, i nisu imali zimske jakne, tako da smo morali da radimo takve stvari.

Eremire Krasnići: Da li je porodica išla sa vama ili su bili u SAD?

Mark Baskin: Moja porodica, došli su u Zagreb i onda smo se preselili u Osijek. Bili su sa mnom u Osijeku i onda u Sarajevu. I onda, jedan od razloga zbog kojih sam otišao jeste što zaista nije bilo mesta gde bih ih doveo ovde. Nije bilo spremno za njihov dolazak, i Suzana nije želela da... ona... mogao sam da imam... porodice puno ljudi su bile u Skoplju, i to je značilo da su svakog petka popodne išli u Skoplje. Ali ja sam bio osoba, kada sam radio, radio sam 14 sati dnevno. I moja ideja o... i često sam radio vikendima.

I ono što sam radio neko vreme u jesen '99. je da svake nedelje, grupa nas je išla u drugo selo, i išli smo da upoznajemo ljude i ja sam ih pitao: "Kako je ovde bilo za vreme rata?" i oni bi mi objasnili. Onda, ja bih im ispričao šta radimo. To je sve bilo neformalno. Ja sam to radio samo zato što me je zanimalo da to radim i pokušavao sam kao da promovišem program UN. Duboko sam verovao da možemo da uspemo protiv svih... znate, kao drugi brak, kažu da je trijumf nade nad iskustvom, znate. Stvarno sam verovao da može da uspe, i tako sam radio sve to. I...

⁷⁴ Dartmut Koledž, privatni istraživački univerzitet u Hanoveru, Nju Hempšir, SAD.

I, nisam hteo da mi porodica bude u Skoplju. Oni nisu želeli da idu. Tako da su bili u Americi. I onda, kada sam dobio posao u Kanadi, opet smo se sastali. To je bilo oko... bili smo... tako da sam odlazio nazad u Ameriku svakih, ne znam, šest nedelja ili tako nešto na 10 dana.

Eremire Krasnići: Šta vam se desilo u tom periodu, od 2002. do... 2013, rekli ste, kada se opet vraćate na Kosovo?

Mark Baskin: Da, da, zapravo, ja sam bio na Kosovu u tom periodu, takođe.

Eremire Krasnići: O.

Mark Baskin: Radio sam razne stvari.

Eremire Krasnići: Stvarno?

Mark Baskin: Da.

Eremire Krasnići: Možete li nam reći više o tome?

Mark Baskin: Radio sam procenu pravosuđa 2001. Dao sam vam neke stvari. Imam to... za kanadsku vladu, što je objavljeno na vebajtu *Rule of Law* Svetske banke. Radio sam za USAID... bio sam deo tima koji je radio procenu vezanu za povratak manjina na Kosovo. I na tome, zato što ljudi s kojima radite... Enver Hodžaj⁷⁵ je bio deo tima, tako da sam ga upoznao. Radio sam jako blisko s Enverom oko tri nedelje na tome... to mora da je bilo 2003. I onda...

Eremire Krasnići: Bilo je dosta nestašica struje. Kako ste izlazili na kraj s tim dok ste bili opštinski administrator?

Mark Baskin: O imali smo... da, to je dobro zapažanje. Bilo je... imali smo agregate. U našem sedištu, imali smo agregate. Ja u svojoj kući nisam. Mislim, živio sam... zima '99-2000, to je bila hladna zima, nisam imao grejanje ni toplu vodu. Tuširao sam se hladnom. Tuširao sam se hladnijom vodom zimi u kući bez grejanja. Imao sam ovoliko debelu ćebad {drži ruke razdvojene}, i došao bih kući... znači, dolazio bih kući samo da prespavam. I imao sam predivnu kuću. Ranije sam iznajmio tu predivnu kuću. Imao sam cimera, znate, isto iz UN. I onda bih se uvukao pod pokrivače, trebalo je oko dva minuta i onda bi me grejala toplota mog tela. I ustao bih i tuširao se svakog drugog dana jer je bilo neverovatno bolno i nije mi zaista bilo potrebno. I tako, bilo je hladno. Bila je stvarno hladna zima. Ali sva struja koju smo imali u sedištu, u našim kancelarijama. I nije bilo ničega...

I drugi ljudi koje sam posećivao, i on su me pozivali kod sebe i to, pravili su sve vrste smeštaja sa šporetima i takvim stvarima, ali ja to nisam radio jer nisam bio tamo da bih bio kod kuće. Mislim, išao bih na posao u 7:30-8:00 ujutru i vraćao se kući u 9:00-10:00 noću, tako da je to bila moja dnevna rutina. I onda sam... imao sam te male lampe, i otišao bih u krevet pokušavajući da čitam i brzo bih zaspao nakon dobre večeri sa Silom, znate. Sila me je terao da pijem skoč (smeje se), i...

⁷⁵ Visoko rangirani kosovsko-albanski političar.

Eremire Krasnići: Bilo je puno nesreća u to vreme takođe zbog nestašice struje, znate, zbog cele...

Mark Baskin: Da, bilo je tih stvari. Bilo je puno stvari koje su se dešavale, i nakon nekog vremena zaboravim neke stvari. Znam da smo imali... znate, bilo je teško... bio je teško vreme. Na početku misije, svi smo bili kao jedna porodica, zato što nije bilo toliko puno stranaca. Imali smo ogromno nacionalno osoblje. I još uvek je postojao smisao u kom su svi... verovali smo da možemo da uspemo i tako da... svi smo živeli svoje živote zajedno, ali vremenom su stranci kao želeli da se odvoje, i to je bilo u vreme kad sam ja otišao. Ja... da, kako god, to je otprilike u vreme kad sam ja otišao. Nisam to nešto posebno podržavao i verovao sam da ako možete da prepoznate prave ljude sa kojima radite... i nije bilo zaista važno... pravi ljudi koji su pokazivali da ih zanima da rade prave stvari, da zaista možete da radite stvarno dobre stvari. Ali bilo je puno načina na koje... Prizren je bio samo mali... bio je samo jedno malo mesto, a o tome kako će ići veće stvari odlučivao se u Prištini.

Eremire Krasnići: Da li ste često putovali u Prištinu?

Mark Baskin: Da, nedeljno. Išli smo na nedeljne sastanke. I u to vreme, ponekad je bilo potrebno dva i po sata jer, znate, vozili ste kroz Dulje, znate, i putevi su bili užasni, stvarno loši. I onda ste išli iza tih nemačkih vojnih konvoja, znači, išli ste 10-15 kilometara na čas. I onda kad stignete u Štimlje, to su samo rupe, reke, jezera na putevima. Suva Reka je isto imala užasne puteve u to vreme, tako da je bilo samo...

Da, išli smo u Prištinu, imali smo sastanke sa, znate... ali ja sam postao pravi Prizrenac, znate. Moji prijatelji su govorili, znate, "Radio sam u Prištini 20 godina. Nijednom nisam tamo prespavao", znate, takve stvari. I nisam, osećao sam se kao kod kuće u Prizrenu, i nisam, znate, posebno voleo Prištinu. A u Prizrenu, ja sam, svi, znate, nisam mogao, znate, ja govorim srpskohrvatski, i nikada nisam prišao nekome koga nisam poznavao i pričao ga [srpskohrvatski]. I nikad nisam išao u prodavnicu i pričao ga. Ali, znate, kada nekoga upoznate, i tako dalje, i shvatite, pa, to je jezik kojim komunicirate, to možete stvarno lako da uradite. Ali to nikada ne bih uradio u Prištini. Mislim...

Eremire Krasnići: Da li ste se plašili da možda možete nekog da dovedete u opasnost, čak i u Prizrenu, ako sa njima pričate na srpskohrvatskom?

Mark Baskin: Pretili su mi ljudi koji bi govorili... pa, mislim, "Bože, stvarno si hrabar kad govoriš taj jezik", ljudi bi mi ponekad govorili, ljudi koji su želeli da mislim da sam ja njihov prijatelj, ili su želeli... Znače, puno je trauma, što je razumljivo. I, znate, to sam naučio pogotovo od kad sam se vratio. Znače, pričate s ljudima koji su bili politički zatvorenici i onda vi... upoznali smo ljude, tamo bi to isto radili.

Ali sam povratak, znate, upoznao sam te ljude u Martiniju⁷⁶ jedne noći, folk pevači, i počeli su da pevaju za nas. I mi pričamo, znači mogli smo da pričamo na hrvatskom, pa smo pričali na hrvatskom i proveli smo noć... to je bilo potpuno slučajno. I počeli su da mi pričaju o tome šta im se dešavalo '90-ih, oni bi izašli i policija bi ih videla i samo rekla: "Šta radite napolju?" "O, samo idem tu i tu." Okej, pa, znate, dobili bi batine, ili su ih odveli u zatvor zato što su kršili policijski čas. Bilo je raznih takvih stvari i pretpostavljam da to nije jedinstveni slučaj koji, koji se desio.

⁷⁶ Mala roštiljdžinica u centru Prištine.

Znate, pričao sam se čovekom koji je sada uticajan, rekao mi je kad je bio dete '80-ih, kasnih '80-ih... to je čak bilo i pre toga... prežvljao je nešto, znate, "Tito socializëm i mirë"⁷⁷ ili nešto tako, znate. Četiri godine zatvora za žvrljanje. Mislim, znate, to nije... trebalo je da plati neku kaznu ili da ga teraju nešto da radi, šta god. Ali tako, znate, ima takvih stvari. I tako, tu su te traume. I onda čujete šta se desilo u Kruši ili šta se desilo u Orahovcu nakon, znate... i tako, tu su sve te stvari. I tako ja ne, znate... I znam da sam se vratio, organizovao sam posetu Nacionalne garde Ajove. To sam radio poslednje dve godine. I ćerka Ukšina Hotija⁷⁸ je bila moja studentkinja. I tako, kada sam to uradio, hteo sam da ih odvedem u Krušu da upoznaju... tamo ima taj sjajni... znate tu priču, taj posao koji vode žene gde prave ajvar. To je fantastično. To je sjajna priča na mnogo nivoa.

I tako nisam bio u Kruši od 2000, '99-2000, i otišao sam, i Brisilda je sredila da se upoznam s njenim ujakom, koji je bio neko, i onda sam upoznao čoveka koji je sada glavni u selu. I oni mi prilaze, kažu: "Znate, gospodine Baskin", kažu, "sećam se da sam pričao sa vama 1999." I, znate, sećam se da sam išao tamo, i još uvek je bilo rano, kada je ICDI⁷⁹ obavljao te istrage o tim masakrima i to. Tako da... i tako, i ljudi se sećaju toga... znači, ti ljudi koji me se sećaju, sećaju se da sam im ja davao neki osećaj stabilnosti i kao nečeg pozitivnog, tako da je to lepo. Ali osećaj traume je bio zaista veliki, tako da u tom smislu, to je bilo teško vreme. Bilo je teško vreme, znate, za njih i za sve vas, posebno, jer... i, kako bilo...

Eremire Krasnići: Mislim, da li je bilo teško predstaviti neke ideje koje su bile malo inkluzivnije i koje su uključivale i druge? Druge, ne-Albance. Ili niste to radili u to vreme? Samo ste...

Mark Baskin: Pokušavali smo to da radimo. Mislim, imao sam čoveka... Mislim, u Opštini Prizren... dakle, bio sam opštinski administrator. Imao sam tri zamenika: jedan je bio Albanac... pa, samo znate, da damo to, bilo je jako titoistički (smeši se). Imao sam Albanca, imao sam Turčina i imao sam Bošnjaka. I Albanac i Turčin su se poznavali duže vreme. I znate, obojica su bili deo... aktivni... moj Turčin, znate, on je bio politički zatvorenik tokom '90-ih i sve to. I taj čovek, Šazir Šaipi se zove, on je bio sjajan čovek.

I... i mi... morao sam da... želeo sam da nađem Bošnjaka. I tako sam imao... znate, imao sam te dve suparničke političke stranke. Hteli su baš njih izaberem (smeši se), i ja sam odlučio da ne želim nijednu od njih (smeši se) zato što ćemo biti apolitični. Tako da sam pitao ljude s kojima sam radio, rekao sam: "Moramo da nađemo nekog ko je Bošnjak, koji se lepo slaže sa svima. I kad bi pričao albanski, bilo bi fantastično". I našli su nekog, nekog čoveka koji je radio u "Balkanu". Bio je iz Župske doline, i bio je sjajan. On je bio zaista dobar.

I tako, znate, to je bio način na koji smo pokušavali da završavamo stvari. I mogli ste na neki način da vidite u Prizrenu način na koji je Jugoslavija funkcionisala.

Eremire Krasnići: Kako to?

⁷⁷"Titov socijalizam je dobar" na albasnkom.

⁷⁸ Ukšin Hoti (1943-1999), filozof i političar, osuđen je na pet godina zatvora 1994. Nestao je nakon oslobođenja i još uvek se ne zna gde se nalazi.

⁷⁹ International Child Development Initiatives, holandska NVO posvećena razvoju dece i mladih koji odrastaju u teškim uslovima.

Mark Baskin: Pa, imao sam prijatelje koji bi ostali... bilo nas je trojica. Dvojica su bili Albanci i jedan je bio Turčin. I svi su bili ista generacija. I rekli su da je jedan od njih išao u tursku srednju školu, jedan od njih je išao u albansku srednju školu i jedan od njih je išao u srpsku srednju školu. I... jedan od njih je išao na fakultet u Zagrebu, jedan od njih je išao na fakultet u Beogradu, ja mislim...

Eremire Krasnići: U Zagrebu?

Mark Baskin: Njih dvojica su studirala u Zagrebu. Nisam siguran gde je Vučko studirao. Vučkov brat je išao u Beograd. I, znate, mislim, svi su bili građani. Svi su bili kao urbani, gradski ljudi, tako da su bili deo te kao elitne grupe. Ali postojao je pravi osećaj građanskog ponosa. Postojao je pravi osećaj koji... i bili su otvoreni na mnogo načina. I... samo sam to pomislio. Ne znam...

Eremire Krasnići: Kada ste se vratili da se stvarno preselite?

Mark Baskin: 2014.

Eremire Krasnići: Znači, od tada ste konstantno ovde?

Mark Baskin: Pa, odlazim, ali da. Da, da, živim ovde od 2014. I...

Eremire Krasnići: Kako ste se odlučili?

Mark Baskin: Dobio sam posao.

Eremire Krasnići: Okej.

Mark Baskin: Mislim, bio sam u delu u... bio sam... znači, proveo sam... Nakon što sam otišao, samo brzo iz moje biografije, nakon što sam napustio Kanadu, otišao sam da radim u... moja bivša žena je iz severnog dela države Njujork, oblast Skenektadi-Albani, i samo što smo kupili kuću. I ja sam dobio posao na državnom Univerzitetu Njujork u Albaniju, gde sam radio oko... pa, ne znam, dok nisam napustio, radeći stvari u oblasti međunarodnog razvoja, i isto sam predavao na katedri za političke nauke. I sa državnim fakultetima, budžet je uvek uzbuđljiva stvar (smeši se). I nisam siguran koliko dugo bih ostao radeći to. Ali ja, znate, bio sam... i posao... i tako sam počeo da se raspitujem za posao, i dobio sam taj posao gde sam upoznao vas {pokazuje na Eremire Krasnići} prvobitno, i onda sam se prebacio na AUK...

Eremire Krasnići: Mislim, kada ste se bavili nastavom, da li su oni... da li na osnovu ovog iskustva kreirate kurseve? Kako to uključujete u svoja predavanja?

Mark Baskin: Dakle, kad sam se vratio... znate, bio sam stalno zaposleni univerzitetski radnik pre nego što sam otišao da radim za UN. I ono što predajem je sada potpuno drugačije. Jedini kurs koji sam nastavio da predajem... i to nisam radio u Albaniju, nisu želeli da držim taj predmet. To je bilo pomalo, znate... to je bila komparativna politika, uvod u komparativnu politiku. Ali kada sam bio u Albaniju, predavao sam predmete o post-konfliktnoj rekonstrukciji, što zaista nisam pre predavao. Dok sam ranije držao predavanja o... zato što sam obučen da se bavim sovjetskim studijama, predavao sam o

sovjetskoj spoljnoj... ruskoj spoljnoj politici, rusko-američkim odnosima, komparativnu politiku, i, znate...

I tada sam predavao u toj stvarno maloj školi gde ste mogli da radite šta ste hteli, tako da sam držao kurs... i nisu mi dali da ga držim u Albaniju... kurs o političkom filmu, što volim da predajem, kurs o političkom filmu. I... tako, znate... Dakle, tada, kada sam bio ovde, predavao sam ono što im je trebalo. Tako sam držao kurs o globalnoj političkoj ekonomiji, komparativnoj politici, javnoj politici, što sam takođe držao u starim danima. I držim kurs iz balkanske istorije. Ja, mi, nije išlo. Želeo sam da vas dovedem [Eremire Krasnići], možda ove godine, ako budem opet predavao, da uradimo, zato što su se bavili usmenom istorijom. Jesu, dao sam im mali... ispalo je da je bio baš dobar zadatak. Znate, neka deca, ne zanima ih ništa, ali neka deca su zaista prionula na to. Znate, oni... rekao sam im da prouče, da ispituju ljude određenih godina o njihovim uspomenu o socijalizmu.

Eremir Krasnići: Okej.

Mark Baskin: I neka deca su se stvarno udubila. Zaista je jako interesantno kako stvarno možete da imate u uvid u socijalno poreklo vaših studenata kada pročitate taj zadatak, tako...

Eremire Krasnići: Da li ste nastavili sa svojim, kakav je bio taj USAID projekat u kojem ste davali stipendije?

Mark Baskin: Da, davali smo stipendije. I bilo je okej. Bilo je dobro, znate, ali na kraju, napustio sam to. I...

Eremire Krasnići: Bilo je prilično otvoreno kao program, kako se ja sećam. Nije bilo samo...

Mark Baskin: Bilo je. Ali problem u celini... to prelazi u potpuno drugačiji razgovor o prirodi razvoja i prirodi razvojne pomoći. I, "Mi smo vam dali puno biliona dolara," i vi mislite o milijardama dolara koje su EU i razne države dale, koliko tog novca ide kao plata ljudima poput mene? Koliko tog novca zapravo odlazi u programiranje? I kada ispadne... mislim, radio sam na USAID-ovim projektima mnogo godina... ispostavilo se da oko 10-20 posto ide na projekte, na programe. Ostalo ide na razne druge stvari. I možete da kažete da je dobro, to je dobro, ali da li je?

I (smeši se) ovaj program je na kraju poslao vas... vi ste sjajan primer {pokazuje na Eremire Krasnići} jer ste otišli i uradili to, i sada radite nešto što je stvarno kul i što je korisno i što je važno ovde. I to treba da na neki način... u nekoj drugoj zemlji, to [Inicijativa za usmenu istoriju] mogla bi da bude deo Prištinskog univerziteta. Mislim, zavisi od... ima svih tih stvari, i siguran sam da znate za to u SAD, *National Public Radio*⁸⁰ ima te razne arhive. Ljudi pričaju svoje priče. Mislim, to je slična stvar, i zaista je sjajan izvor.

Ali puno ljudi dolazi, oni... šaljemo ljude. To je trebalo da bude praktični program, tako da smo slali ljude da proučavaju stvari koje nisu uvek bile tako praktične. I onda ljudi, onda idu da uče jednu stvar i vrate se i ne stvarno... tako da je jako teško reći i... S druge strane, mislim da je uvek dobra ideja da ljudi mogu da idu... znate, mislim da su programi na koje mi šaljemo ljude prilično dobri programi, i ljudima je dobro išlo, tako da je uvek dobro da povećate taj kapacitet ljudi. Mislim na, na primer, neko

⁸⁰ Američka radio mreža koja je javno i privatno finansirana.

kao... i, znate, razmišljam o osobi iz vašeg kruga koja je onda otišla da radi za ministra spoljnih poslova, Besart.

Eremire Krasnići: Ah.

Mark Baskin: Da. Ali on nije jedini koji je otišao. Znae, završio je master na Denveru⁸¹, što je odlična škola, i sada je... sada je privatnik ili ne radi više za vladu, i to je šteta nekako, zbog njegovog kapaciteta. To je samo jedan slučaj. I ja samo... zato što ga malo poznajem i tako to znam. Dakle, pokušavate da ga vratite. I uzgred, program koji smo mi vodili sličan je... svi univerziteti. Ove godine sam poslao studenta koji sada studira u Briselu, završava master u Leuvenu. Zapravo, u Leuvenu. I kada se vrati, moraće da radi, znate... navodno, moraće da radi za vladu dve ili tri godine.

Eremire Krasnići: Tri godine, sve tri, da, znam to. Taj program, znate.

Čester Eng: *Young Cell Scheme.*

Eremire Krasnići: Da, da.

Mark Baskin: To je dobar program. Iako, u njegovom slučaju, želimo da ga pošaljemo u Ameriku da završi doktorat iz istorije zato što bi on to voleo, ali videćemo. Još uvek je mlad.

Eremir Krasnići: Šta... kako vidite svoj život u ovom poslednjem poglavlju?

Mark Baskin: Dakle, za mene, to je moja lična stvar, to je, znate, to je da me je slučajno otkriće dovelo na Balkan 1975. I nikada nisam stvarno... zaista nisam ništa znao o Jugoslaviji u to vreme ili nešto tako. A opet, postao sam jako... osećam se baš kao lokalac na neki način, iako nisam. Znam da nisam. I ja... dakle, za mene, osećam da je... ne mogu da zamislim da radim nešto što me više lično ispunjava nego što je ovo što sad radim, i nastava i kakvo god savetovanje da radim, posao koji radim. I tako...

I mislim da ovo nije jedino mesto koje je upropašćeno i uništeno ratom i konfliktom i svim tim. Postoji puno mesta svuda širom sveta koja... gde su stvari stvarno užasne, i tako... ali ovo se namestilo da bude moje mesto, tako da imam tu želju da na neki način pokušam da dam bilo kakav mali doprinos... mislim, prilično je mali (smeši se)...

Eremire Krasnići: Kakav je vaš rad sa studentima ovde? Nešto specijalno? Da li je drugačije nego u SAD?

Mark Baskin: Da. Pre sam govorio ne, ali drugačije je. Mislim, za početak je to da, zato što predajemo na engleskom i ljudi su ovde siromašni, i ja dajem svojoj deci nekoliko stotina dolara po semestru da kupuju knjige. Mislim, možete da potrošite 200 dolara za knjige za jedan kurs u Americi. I onda možete da potrošite čak 700-800 dolara na kurs. Mi to ovde ne možemo da radimo. I onda, naravno, i to nije praksa... sad već nekoliko godina nisam predavao u SAD... ali ljudi više ne čitaju puno. I tako, dobiti dobre studente... i, na kraju dana, važno je čitati. Mislim, postoje razni načini za unos informacija, i čitanje je zaista efektivan način jednog vida učenja. I tako da je to težak izazov.

⁸¹ Škola međunarodnih studija Josef Korbel na Univerzitetu Denver.

I imam neke studente koji su dobri, koji su među najboljim studentima kojima sam ikada predavao od 1980-ih. To je stvarno istina. Ne kažem to tek tako. Ali onda imam studente na masteru koji nisu među najboljim studentima kojima sam predavao. I tako, to je to. I... ali, generalno, mislim... i onda vidite stvari, vidim stvari ovde koje, mislim da u SAD imamo isto kao na AUK, vidite da imate neku vrstu prijatelja. Ima nekoliko momaka koji idu zajedno na časove, nekoliko devojaka koje idu na sve svoje časove zajedno, i onda imate tu vrstu stvari. Znae, onda tu je ta vrsta... postoji cela društvena dimenzija, što dobar antropolog, dobar etnograf može zaista da ude u to na neki način. I tako... da.

Eremire Krasnići: Kako biste opisali možda... ne pozadinu jer to nije nešto kratko. Ali kako gledate na 2000. i sada 2020? Da li je logično gde smo sada, po vašem mišljenju? Za ovo vreme u kojem živimo, i vi ste počeli, i gde ste...

Mark Baskin: Pa, 2000. kada sam došao ovde, svi su bili puni nade. Svi, osim... da, svi su bili puni nade. Nisam se bavio srpskom zajednicom, ali oni nisu bili puni nade rekao bih, 2000. Ali svi ostali sa kojima sam se bavio su bili puni nade i verovali da će stvari biti puno bolje. I sada, rekao bih da nisu svi puni nade, da i dalje postoje neke... još uvek je neko pun nade. Količina nade je opala, ljudi su malo više iznureni.

I rekao bih ovo, i rekao bih delom, bila bi greška očekivati da se Kosovo razvilo do maksimalnog nivoa svog potencijala, zato što nijedno mesto nije. I gledate evoluciju evropskih društava, ili Amerike, ili SAD, bilo je potrebno nekoliko stotina godina za nas da postanemo demokratija. I to je samo zbog toga što nikada nismo shvatili, već samo zbog toga što generacijama... ponekad je potrebna cela jedna generacija da ljudi promene način na koji rade stvari, i to je samo pitanje kulturološke promene. I za to je potrebno dugo vremena. Tako da ja ne vidim nijedan razlog zbog kojeg treba da očekujemo da svima ovde bude mnogo bolje nego što je bilo nama (smeši se), i to je ono što mi očekujemo od vas kad to kažemo.

I onda, vidim... znate, i poznajem puno ljudi ovde, i ljudi koji su u svim političkim strankama i raznim vladama i to, dakle, neki ljudi osećaju da su moralniji od drugih, da su oni kriminalci, a mi nismo. I ja mislim da... pogledam SAD, i pogledam koji zakoni su donošeni 1780-ih i '90-ih. I onda vidite razne finansijske skandale u SAD kroz istoriju i vidite način na koji su braća Rokfeler, kakva moralna organizacija, kako su Rokfeleri zarađivali novac? Zvali su ih razbojnički baroni.⁸² Dakle zašto bismo očekivali da su ljudi ovde nekako... da izbegavaju greške koji su drugi pravili? I tako za mene, ja sam... i tako, u nekom širem smislu, ostajem neverovatno optimističan.

I mislim da u svakom trenutku treba da delamo. I ovde postoje tradicije koje ne doprinose nužno razvoju liberalne demokratije u britansko-američkom stilu. Mislim, ovo je bilo deo Osmanskog carstva, znate, i tako dalje. Vidite... i ja sam se vratio i čitao svu tu srednjovekovnu istoriju kada sam počeo da predajem balkanske studije. I onda se vratite u Vizantiju, vidite administrativne jedinice koje su postojale u vizantijsko vreme do danas, jako malo se promenilo. Promenili ste njihova imena, ali, znate, oni su imali te stvari, znate, vilajeti⁸³ su se razvili od vizantijskog oblika organizacije. I onda, zašto bi stvari bile toliko drugačije sada?

⁸² Pogrdni naziv koji se koristio za američke biznismene u 19. veku koji su bili optuživani za korišćenje nemoralnih i nepravednih metoda za bogaćenje ili širenje bogatstva.

⁸³ Veće administrativne jedinice osnovane u Osmanskom carstvu u drugoj polovini 19. veka.

I tako, do neke mere ja verujem da demokratija, liberalna demokratija, ako može da funkcioniše, prilično je dobar sistem, zato što omogućava pojedincima da se penju i padaju i sve to, i da smo mi... ali, znate, kada pogledamo izazove u mojoj zemlji sad, i teško je održati te organizacije, znate, te institucije i te načine. I tako, dok gledam zapise ovde, lako je reći... postoji ta igra krivice koja je u toku, da ljudi ovde krive EU i UN za sve ove užasne stvari. Ali UN i EU su imali ogroman uspeh. Imali smo ogromne promašaje, takođe, ali bilo je mnogo stvari koje smo uradili koje su bile uspešne. I lako je ukazati na stvari koje smo uradili pogrešno. Lako je ukazati na načine na koje smo formirali odnose koji možda i nisu bili tako dobri. Ali, znate, vrlina nije uvek tako moralna. Robespijer⁸⁴, on je delovao u ime vrline, tako da je važno da, mi ne želimo da ubijemo sve (smeje se).

Ali mislim da su stvari ovde okej. Mislim, na duže staze, mislim da stvari, mislim, mislim da, i puno toga što se ovde dešava zavisiće od sila koje su potpuno van kontrole ljudi ovde: eurozona, odnosu sa Kinom, Rusijom, SAD, sve te neke šire stvari zahtevaju određen kontekst, i mislim da... imam nade da... to će nastaviti da ide ka gore i da će nova vlada uraditi nešto... da će imati neki uspeh...

[Video intervju je montiran ovde]

Da, dakle ono što se desilo je, mi smo tamo i onda negde kasno u leto '99, taj čovek koji je radio za Američki jevrejski [zajednički] odbor za distribuciju... o, sad sam zaboravio njegovo ime. Prokletstvo. Mogu da se setim i kažem vam... došao je u Prizren, i hteli su da proslave, hteli su da imaju Roš Hašansku večeru. I nekako je znao da sam ja Jevrej in i znao je za [Votima Demirija](#) koji je sad predsednik [Jevrejske zajednice na Kosovu]. I, znate, Votim je važna ličnost u Prizrenu čak od ranije.

I... Eli Eliezri se zvao. On je bio Izraelac, Eli Eliezri. I tako je Eli rekao: "Hajde." On je bio jedan od onih stvarno optimističnih Izraelaca, znate, samo potpuna energija. I bili smo na toj večeri gde smo bili sa Votimom i mislim da je bila Votimova porodica i nekoliko drugih ljudi. I ispalo je da postoje dve do tri veće jevrejske porodice u Prizrenu. I bilo je nekoliko njih koje su napravile *aliyah*⁸⁵ iz Prizrena '47-'48, tako da je postojao kibuc⁸⁶ ili tako nešto. Bilo je bosanskih Jevreja u Izraelu i mislim da je bilo i kosovskih Jevreja. I znam neke hrvatske Jevreje preko mog prijatelja koji mi je rekao, ovaj stvarno dobar prijatelj. Tako...

I dakle bili smo na toj večeri, i za mene je to bilo potpuno bizarno. I iznenada, on zove, Eli zove tog čoveka koji je bio izraelski ministar obrazovanja koji je bio uključen u nešto, mislim neki proces Ženevske konvencije ili nešto. I kaže: "Evo, treba da pričaš sa njim!" I tako mi pričamo, pričamo o Kosovu i svemu tome. I tako, i onda mi je Eli rekao da je mislio da oni žele da budu tamo, i oni su želeli da budu tamo delom da pokažu, znate... zato što je postojala jevrejska zajednica... i da su želeli da im daju podršku. Ali isto tako su želeli da rade... jedna od mnogih stvari koje je Američki jevrejski komitet za distribuciju uradio, nešto... oni su svuda... jeste da su postavljali kompjutere u škole.

I onda su mi rekli da su pomagali da se ponovo izgradi džamija, ili su želeli. I onda ideja je bila da ono što želimo da uradimo je da stvorimo multietničku, znate, stvar, da želimo... i tako... i to je uradio zbog

⁸⁴ Maksimilijan Robespjer, francuski advokat i državnik koji je bio poznat zbog svoje uloge u Jakobinskoj diktaturi tokom Francuske revolucije, tokom koje je nadgledao hapšenja i pogubljenja brojnih političkih protivnika.

⁸⁵ Hebrejski: *aliyah*, uzdizanje ili uspon; imigracija Jevreja u Izrael.

⁸⁶ Hebrejski: *kibbutz*, društvena, često zemljoradnička komuna u Izraelu sa zajedničkom imovinom i demokratskim strukturama.

eksplicitnih političkih razloga. To je bila ta ideja da je manjina zaštićena u takvim mestima. Tako da je to bilo kao kul. I onda za Pashu sledeće godine, jel ste ikada išli na Seder pesah {pokazuje na Eremire Krasnići}?

Eremire Krasnići: Mislim da jesam.

Mark Baskin: To je sjajno jer uvek sledeće godine završe u Jerusalimu i to. I tako Seder pesah, koji govori priču o jevrejskom, znate, bekstvu iz Egipta. Tako da smo za Pashu imali baš veću stvar. I opet, svi naši prijatelji, znate, svi prijatelji sa kojima sam bio prijatelj, doveli smo ih, i Eli je uvek dovodio te strance Jevreje na te događaje (smeši se). I tako smo to obavljali u nekom restoranu ili slično u Prizrenu. I imao je nekog albanskog Jevreja, Jevrejku iz Albanije koja se preselila u Izrael, i onda smo imali mali majušni Seder. I onda je pričala kako je biti Jevrejin u Albaniji, i tako dalje, i tako dalje, i sve to. Tako da je to ono što smo radili na kraju. I znam da Eli baš... I dakle Votim je to video, na kraju, to je bio njegov način rada, i njegova ćerka Ines koja, znate, radi u Kosovskom konzulatu u Njujorku, i sada je jako aktivna. Tako da jednom, pre otprilike godinu dana ili tako nešto, ja sam bio u Liburniji,⁸⁷ i onda je došla Ines sa Teutom Sahatkijom⁸⁸ i takvim Jevrejima iz Njujorka i Izraela, i tako smo se ponovo povezali (smeje se). I...

I znam da hoće da izgrade Centar jevrejske zajednice u Prizrenu. I, na neki način, mislim da je... jako malo Jevreja je ostalo na Kosovu. I tako, mislim da sam ovo spomenuo pre neki dan, kada sam u Americi, idem na proučavanje Tore. I mislio sam... kada sam išao... završio sam sa ovim događajem [međunarodni Dan sećanja na Holokaust u Prizrenu 27. januara 2020], hteo sam da kažem: "Pa, treba da imamo proučavanje Tore." Znate, to je stvarno neverovatno privlačna stvar intelektualno. I... ali mislim da ne postoji veliko interesovanje za to.

Poenta o stvaranju Centra jevrejske zajednice ovde je da se oda spomen zajednici koja je postojala i koja pokazuje da je na Kosovo dom svim zajednicama ovde. I da postoji to groblje gore, znate, Taukbahče⁸⁹ ili gde god da je to blizu te oblasti. I... ja mislim da bi Centar jevrejske zajednice mogao da bude mesto gde može biti... znate, može da bude kao neki hram tolerancije. Ali ko zna šta će se stvarno desiti.

Mislim, znam da u mestima kao što je Zagreb... išao sam na te stvari u Zagrebu za Roš Hašanu i to. I zagrebačka jevrejska zajednica i beogradska jevrejska zajednica su se podelile (smeši se). Znate, kažete, "Dva Jevreja, tri političke stranke", (smeši se), znate, i tako tu je... Ali zapravo mislim da to... mislim da ne bi bilo... bilo bi... to je lepa ideja, i da bude u Prizrenu a ne u Prištini je takođe lepa ideja zato što dovodi ljude tamo. I onda Prizren, barem obeležje njegovog identiteta i baš eksplicitno kao multietnička zajednica i sve to, tako da mislim da je to...

Eremire Krasnići: Da li imate neki uvid u to kako su gajili taj osećaj jevrejstva? Kako su se ponovo povezali s tim nasleđem?

Mark Baskin: Mislim da postoji neko finansiranje od strane međunarodnih jevrejskih organizacija, da imaju neko... Znam kada sam bio u Americi, i nisam mogao da putujem, imali su veliki događaj na koji

⁸⁷ Tradicionalni albanski restoran u centru Prištine.

⁸⁸ Generalni konzul Konzulata Kosova u Njujorku.

⁸⁹ Park blizu centra Prištine.

su me pozvali, na koji nikada nisam otišao. Bila je neka velika konferencija od tri dana. I sada ga oživljavaju. I, znate, zato što biti Jevrejin ima veze sa majkom. I znam puno ljudi koji su aktivni u zagrebačkim jevrejskim zajednicama čiji su očevi bili Jevreji a majke nisu, ali bili su još uvek aktivni. I ortodoksni rabini u Izraelu ih ne bi prihvatili, ali mi... ime Sternberg bi govorilo da su Jevreji i sve to. I tako da ne znam.

Mislim da ako će postojati neka vitalna zajednica, onda bi trebalo da postoje blage... znate, u Sarajevu, išli smo na službe gde je bila prava Roš Hašana, bio bi Seder, gde to radite na pravi način, znate, gde je barem ritual obavljen. Znae, postoji velika raznolikost kako može da se obavi ritual za svaki od tih, ali treba da ga naprave na neki način. Zapravo, biću u kontaktu sa Votimom. To je o... zato što je Pasha sledećeg meseca, tako da ćemo videti. Zajedno ćemo slaviti Seder (smeje se).

Eremire Krasnići: Mark, mislim da treba da završimo ovde.

Mark Baskin: Hvala što ste došli.

Eremire Krasnići: Hvala vama, hvala vama na vašem vremenu.

Mark Baskin: Da, zadovoljstvo je moje, bilo je lepo ponovo se povezati (smeje se).